

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקחלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת תצוה

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת תצוה

מפתח הענינים

לימוד התורה צריך להיות זך וללא שמורים / לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה - בפרט בדור שלנו / כתית למאור ולא כתית למנחות - תוכחה במאור פנים / טעם ריבוי הצרות והיסורים שבדור שלנו / אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה / כח התורה לשמור ולהגן על ישראל / הגאולה תלויה בעסק התורה / עסק התורה בשמחה ובאהבה

מפתח חידושי תורה

- א. בענין רבוע יהיה האמור במזבח הזהב יט
ב. בענין ונתת ונתתה מלא וחסר כא
ג. בענין בגדי כהונה דאהרן יהיו לבניו כא

מפתח שנות חיים

- פג. חוקים כח
פד. חזן לא
פה. חידושי תורה לב
פו. חילול השם לד
פז. חינוך הבנים לתורה לט
פח. חישוב תקופות ומזלות לט
פט. חנוכה מב

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין תנא דבי אליהו מז
ב. בעניני עליה לרגל אם מותר היה לעלות לרגל על גבי בהמות מז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימני	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימני בת חנה	מרגלית בת סימני
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

לימוד התורה צריך להיות זך וללא שמרים

בעזרת ה' יתברך נראה לעיני ולהתבונן בפרשת השבוע, פרשת תצוה.

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד. ופירש רש"י: 'זך' - בלי שמרים.

הגמרא אומרת (כבא בתרא כה): 'הרוצה להחכים ידרים שכן מנורה בדרום, והרוצה להעשיר יצפין שכן שולחן בצפון'.

המנורה, דולק בה שמן שהוא שמן זית זך, ללא שמרים. וכשאנחנו עוסקים בחכמה הנרמזת והנמשלת במנורה, עלינו להשתדל שיהיה תלמודנו נקי וללא שמרים. ואמנם הגמרא אומרת (פסחים נ): ש'לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה', ובפשטות הכוונה שגם אם אדם עוסק בתורה שלא לשמה בסופו של דבר הוא יבוא לעסוק בה לשמה, אבל מכל מקום השאיפה והחתיירה שלנו צריכה להיות שנגיע לעסק התורה לשמה, זך ממש, בלי שמרים.

א. ומה יעשה מי שרוצה את שניהם ביחד?! לאן ילך, לצד צפון או צד דרום?! הפשטות היא, שעל כרחק שאין אפשרות להשיג את שניהם, ועל אדם לבחור במה הוא חפץ, בחכמה או בעשירות.

אולם באמת שמעתי בשם שר התורה הגאון מהרש"ם מברעזאן זצ"ל, שאמר שיש פתרון גם למי שרוצה להשיג את שני הדברים. איך יכול להיות?! - יהיה עניי. העניי לא תופס מקום ולכן הוא יכול להיות גם בצפון וגם בדרום, וליזכות לשני הדברים. וליזכות בכתרה של העונה זה הקשה מכל.

ב. יש הרבה ביאורים על דרך הדרש במאמר זה של רבותינו. היה תלמיד חכם גדול לפני הרבה שנים, שהיה מנהגו ליזכות את הציבור, ותמיד כשהיו באים ומבקשים ממנו לבוא ולדרוש לפני הציבור ולחזק אותם היה נענה בחפץ לב. היה מכתת את רגליו ועובר ממקום למקום, ומלהיב את לב השומעים, אנשים ונשים, ילדים וזקנים לעבודת ה'.

יום אחד נכנסה בו מחשבה, 'אולי כל מה שאני טורח וכל מה שאני עושה זה שלא לשמה?! אולי כל מה שאני הולך זה כדי שיכבדו אותי?!' המחשבה הזו לא נתנה לו מנוח, והוא שם את פעמיו לאחד מגדולי ירושלים לשאול אותו בדבר.

אותו גדול שמע את הדברים ואמר לו, 'המחשבה הזו היא מעצת היצר. תמשיך בעבודת הקדש שלך, תלך הלאה למסור שיעורים ולדרוש ברבים, ואל יתפרו ידיך. האי אתה חושש שמא אתה עושה כל מה שאתה עושה שלא לשמה? - דע לך שכבר אמרו רבותינו שלעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ואתה יודע מה הכוונה במאמר הזה? - כי 'מתוך שלא לשמה' שלך, אפילו אם נניח שאתה עושה מה שאתה עושה שלא לשמה, מכל מקום השומע את הדברים שלך 'יבוא לשמה', ולכן אין לך סיבה להתרפות בעבודתך החשובה.

בגדר 'תורה לשמה' יש דרגות דרגות. הבסיס של 'תורה לשמה' הוא מה שפירש רש"י בתענית (ז): 'כאשר צונוי ה' אלקי', כלומר - אדם שעוסק בתורה בלי שום אינטרס או רווח אישי, אלא רק בגלל שכך ציווה אותו ה' יתברך, הרי הוא בגדר של לומד 'תורה לשמה'. וכבר כתב רבי יהודה החסיד בספר חסידים (סימן שס"ו) שמעלתה וחשיבותה של מצוה שנעשית לשמה גדולה אלף פעמים יותר ממצוה שנעשית שלא לשמה.

ואמנם, אסור לתת ליצר הרע מקום להתגדר בו ולהכניס בלבנו מחשבות 'הרי אתה ממילא עושה שלא לשמה אז מה ערך יש לעבודה שלך', כי תחילת העבודה היא כמו שאומרים רבותינו 'לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה', אבל התכלית המבוקשת מאתנו שנגיע לדרגה של עשיית התורה והמצוות לשמה, וכמו שאנחנו רואים כאן שהשמן הדולק במנורה צריך להיות שמן זית זך ובלי שמרים.

לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה - בפרט בדור שלנו

החפץ חיים זצ"ל (חפץ חיים על התורה פרשת בהר) סיפר שפעם אחת הוא נפגש עם ידיד שהיה סוחר חיטה. שאל החפץ חיים את הסוחר איך הולך המסחר ומה שלום העסקים שלו, ואותו סוחר השיב לו שהמצב בכי רע. 'לדוגמא', סיפר אותו סוחר, 'אני יושב בחנות מידי יום והנה נכנס אחד לקנות. הוא מבקש ממני שאתן לו חיטים, וכשאני בא למלא לו חיטה, הוא אומר לי: 'לא, אל תביא לי חיטים מכאן. אני רואה שהחיטים שנמצאות כאן שבורות. אני רוצה דווקא חיטים מהמחסן, מאיפה שאתה לוקח לעצמך את החיטה'. אין לי ברירה ואני יורד למחסן ומביא משם שק גדול של חיטה, וכשאני פותח את השק הלקוח בודק ומסתכל ומלקט את החיטים השלימות אחת לאחת, ובסופו של דבר מודיע שהוא לוקח רק חצי קילו... על זה טרחתי כל כך והתאמצתי לרדת למחסן ולהביא משם את השק הגדול'.

'לכן', אמר הסוחר לחפץ חיים, 'המסחר שלי הוא קשה והולך בדוחק'. החפץ חיים חיזק ובירך אותו, ונפרד ממנו אחר כך לשלום. עברו שנים רבות, בינתיים פרצה המהפכה ברוסיה, ומלחמת העולם הראשונה, ואז נפגש אתו החפץ חיים שוב. שאל אותו החפץ חיים, 'מה שלום העסקים עכשיו?!' והסוחר משיב לו, 'הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו', עכשיו הכל בסדר'. שאל החפץ חיים, 'מה השתנה?! למה עכשיו יותר טוב מהפעם הקודמת ששאלתי אותך?!' - אמר הסוחר, 'וכי מה השאלה. עכשיו הוא זמן מלחמה, ובזמן החירום הזה הגבולות נסגרו וכמעט אין להשיג חיטה בשוק, וכל גרגר חיטה שאני מציע ללקוחות מיד הם לוקחים אותו בשתי ידיים, בלי לשאול ובלי לחקור ולדרוש אם הוא שבור או מתולע

או אם יש בו עפר וכדומה. ולא רק שהם לוקחים את החיטים בלי לברור יותר מידי, אלא עוד זאת שהם משלמים על הסחורה פי חמש'.

מדוע?! כי כשיש הרבה סחורה, אדם יכול לבוא עם דף שלם של דרישות ולבקש שהחיטים יהיו שלימות, נקיות ורחוצות היטב, ועוד להתמקח על המחיר. אבל כשהשעה היא שעת חירום ואין סחורה בנמצא, לוקחים כל מה שיש, ומשלמים על זה הרבה יותר. 'מציד' - סיים הסוחר - 'שתמשיך המלחמה עוד מאה שנה'...

שמע החפץ חיים את הדברים של הסוחר, ושמע כאן מוסר גדול בעבודת ה'. אמר החפץ חיים, בדורות שלפנים היה ריבוי של תורה, והיו בתי המדרשות מלאים בעוסקים בתורה. בדורות ההם, כשהיתה התורה של אדם מגיעה למבחן בשמים, היו יושבים ובודקים את התורה שלו: 'האם התורה הזו נקיה?!' 'האם היא תורה לשמה, בלי שמרים, או לא?!' ואחרי כל הבדיקות והחקירות, חלילה יכל להווצר מצב שמכל השקים הגדולים לא נשאר אלא חצי קילו... אך כל זה היה פעם, אבל עכשיו שזה זמן מלחמה, כשהשעה היא שעת

ג. הגאון רידב"ז שהיה מגדולי הרבנים בדורו ובסוף ימיו התגורר בצפת, סיפר על עצמו שפעם אחת התארח במלון בוילנא, ובאמצע הלילה, בהיותו שקוד על התורה, התעורר בקושיא גדולה על פסק של הרמב"ם והיה נחוץ לו מאוד לראות את לשון הרמב"ם בתוך הספר, לראות בדיוק את לשון הרמב"ם ולבחון איך הוא סידר את הפסק הזה ומה הוא כתב לפני כן ומה לאחר מכן, כי יש הרבה דקדוק בכל פרט ופרט בלשון הרמב"ם.

איך ימצא כאן רמב"ם באמצע הלילה?! - הלך אל בעל בית המלון ופנה אליו, 'סליחה, אולי יש לך כאן את ספר יד החזקה של הרמב"ם?!' אותו אחד חישב להתעלף, 'אני כבר ארבעים שנה כאן במלון, ואתה הראשון ששואל אותי שאלות כאלו... אם אתה רוצה, יש לי כאן בירה שחורה או דגים מלוחים, אבל רמב"ם?! אין לי פה. כאן זה בית מלון ולא בית מדרש'... מה עשה הרידב"ז?! - אחד מאתנו היה אומר 'טוב, עכשיו כבר אחת בלילה. מחר בבוקר נלך לבית מדרש ונבדוק את לשון הרמב"ם... אבל מי שהתורה בוערת כאש בעצמותיו וכל פרט בה חשוב לו ויקר בעיניו, לא יכול להרדם בלי למצוא תשובה למה שמטריד אותו.

פנה שוב הרידב"ז אל בעל המלון ושאל אותו, 'אולי אתה יודע איפה אני יכול למצוא כאן בית מדרש שפתוח עכשיו, שאוכל להכנס לשם ולראות את הרמב"ם בפנים?!' אמר לו בעל בית המלון, יש את 'הקלויז דהגר' א', בית המדרש של הגאון מוילנא זצ"ל. הוא תמיד פתוח ביום ובלילה, ושם תמצא את מה שאתה מבקש'. סיפר הרידב"ז, הלכתי אל בית המדרש, ולהפתעתי ראיתי את בית המדרש כשהוא מלא לומדים מפה לפה, והייתי צריך לפנות לעצמי דרך כדי שאוכל להגיע אל ארון הספרים. כך היה לפני דור אחד, שהיו בתי המדרשות מלאים בעוסקים בתורה, ואין צריך לומר בדורות הראשונים שכך היה.

חירום, מחכים בשמים לכל מילה של תורה מכל אחד מאתנו, ולא מתחילים למשמש ולבדוק האם התורה של פלוני נקיה, אם יש בה תולעים אם לאו. כשהזמן הוא זמן מלחמה, הכללים הם כללים אחרים, ולא שואלים יותר מידי אלא לוקחים כל מה שמגיע. ולא רק זה, אלא שגם משלמים פי חמש ופי עשר. כשחסר תורה, הכללים והתעריפים הם אחרת לגמרי.

את הידיעה הזו אנחנו צריכים לדעת ולשנן כל הזמן. השעה היא שעת חירום, וכל לימוד תורה שלנו הוא יקר מפז ומפנינים. ולכן אדם לא יכול לבוא ולתרוץ את עצמו 'התורה שלי היא שלא לשמה' וכיוצא בזה, וכל הדיבורים האלו יהיו בטלים ומבוטלים כעפרא דארעא. ועל זה באו רבותינו ואמרו 'לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה', וזו היא הבטחה, שאם אדם יעסוק בתורה הוא יגיע לגדר זה של 'לשמה', אך בלבד ש'לעולם יעסוק אדם', שהוא יעסוק בתורה בלי הפסקה ובלי הפוגה, ואם אדם יעסוק בתורה בהתמדה וביגיעה הוא יזכה ויגיע למעלה העליונה של התורה, 'תורה לשמה'.

אמנם השאיפה צריכה להיות ללימוד ולעסוק בתורה לשמה, כמו שהזכרנו, ועל אדם להתפלל ולהשתדל שהתורה שלו תהיה בלי שמרים, אבל עם כל זה, אם אדם עדיין לא זכה להגיע לגדר של 'לשמה', אין זה פטור מלימוד התורה, ובדורות שלנו יותר מבדורות עברו כל תורה יקרה וחשובה לאין ערוך ולאין שיעור ושכרה רב וגדול.

כתית למאור ולא כתית למנחות - תוכחה במאור פנים

עוד ענין נאמר בתורה על שמן המנורה, שיהיה 'כתית למאור'. ופירש רש"י: 'הזיתים היה כותש במכתשת ואינו טוחן בריחים כדי שלא יהיה בו שמרים'. היו לוקחים את הזית וחובטים וכותשים אותו במכתשת, ובמכה הזו היתה יוצאת טיפה ראשונה של שמן, וטיפה זו היו לוקחים לשמן למאור. לאחר מכן היו לוקחים את הזיתים ומכניסים אותן בריחים וטוחנן. והשמן הזה שיוצא מהזית בריחים, פסול למאור, מפני שלמאור צריך שמן זך ונקי שאין בו שמרים, אבל כן היו לוקחים את השמן הזה ומשתמשים בו למנחות, שהרי כל המנחות היו באות בלולות בשמן והם לא היו צריכות דוקא את הטיפה הראשונה, שנאמר 'כתית למאור' ולא כתית למנחות.

על דרשה זו של רבותינו שאמרו 'כתית למאור ולא כתית למנחות' נאמרו הרבה דרושים ופירושים, והרבה לימודי מוסר הוציאו מזה. למשל, מובא בספרים, ש'כתית למאור ולא כתית למנחות' הוא רמז איך אדם צריך להתנהג עם הזולת, ובפרט בזמן של תוכחה. כשישראל עוברים על רצונו של מקום צריך להוכיח אותם, ובגמרא בשבת (נד:) אמרו דברים נוראים על מי שיכול להוכיח ואינו מוכיח, שזה שלא מוכיח נתפס בעונו של החוטא, וכמו

שאמרה התורה 'ולא תשא עליו חטא'. ואם אחד יכול להוכיח את אנשי ביתו ולא מוכיח אותם - נתפס על אנשי ביתו, ואם יכול היה להוכיח את כל העולם כולו, כגון מלך או נשיא שדבריו נשמעים אצל הציבור, ולא הוכיח אותם - נתפס על כל העולם כולו.

בזה הסבירו את פשר הנסיעה של רבינו הגדול רבן של ישראל הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל לעת זקנתו לפריז. כולם התפלאו על הנסיעה הזו, כי רבי ישראל היה קודם לכן ברוסיה, בה התגוררו אז כשלושה מליון יהודים יראים ושלמים, וכל הרוחניות היתה שם על הצד היותר טוב, ולמה זה עזב מקום תורה ויראה והלך אל פריז, מקום שכולו חרב ושמים מתורה?! אבל רבי ישראל הרגיש בעצמו שהוא יכול לפעול אצל אחרים ולתקן את המצב, ואם לא יעשה את זה יתבע על זה בשמים. לכן למרות זקנתו וחולשתו, עזב את כל המשפחה שלו ואת כל התלמידים ונסע לכמה שנים לפריז, והתאמץ הרבה כדי לרומם שם את קרן התורה והיראה. הוא מסר שם שיעורי תורה לסטודנטים באוניברסיטאות, הביא רב לעיר שיידאג לעניני היהדות של העיר כמו שחיטה כשרה ומקוואות, ופעל שם גדולות ונצורות. את כל זה עשה לבדו ובעצמו, והסיבה לכל זה כיון שידע שדבריו נשמעים והוא יכול לפעול שם עבור כבוד ה' יתברך.

נמצינו למדים על גודל חובת ההוכחה, אבל יחד עם זאת צריכים לדעת איך להוכיח, וזו סוגיא קשה היא. כבר רבותינו בערכין (ט"ז ב') העירו שלא כל אחד יודע איך להוכיח. ועל זה הביאו את הרמז הזה 'כתית למאור ולא כתית למנחות', כתית הוא מלשון כתישה, כמו שפירש רש"י. כלומר, כשאדם בא להגיד דברי תוכחה המשברים וכותשים את האדם, הוא צריך להגיד את זה 'למאור', בהארה, במאור פנים ובחיוך, 'ולא כתית למנחות', יש אחד ש'מנחת' על השני מילים קשות המשברות את לבו ומשפילות אותו עד עפר, ולא יצא דבר טוב מתוכחה שכזו.

וכבר אמר הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל בזמנו, לפני למעלה ממאתים שנה, 'בדורינו - לשון קשה אינה נשמעת'. ומאז ועד עכשיו עברו הרבה שנים, ובזמנו כל שכן שלשון קשה אינה נשמעת. אמנם על אדם להוכיח את מי שעובר על מצוות ה', אבל עליו לדעת איך להוכיח, במאור פנים ובחיבה, באופן שהדברים יתקבלו ויעשו פרי לטובה.

הוא מה שביאר רבינו האלשיך הקדוש זצ"ל (הובא בפרדס יוסף ויקרא י"ט י"ז) את הפסוק (משלי ט, ח) 'אל תוכח לץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויהבך'. 'אל תוכח - לץ', כשאתה בא להוכיח מישהו, אל תשפיל אותו ותאמר לו 'אתה לץ! אתה רשע! ישרפו אותך בגיהנם על גחלים... מי יכול לשמוע דבר כזה שהולכים לעשות ממנו קציצות, ועוד ועוד רעיונות מן המטבח?!... שום דבר לא יצא מתוכחה כזו. אם כן, איך תוכיח את חברך כאשר אכן צריך להוכיח אותו?! - 'הוכח לחכם ויאהבך', תבוא אל חבר שלך ותגיד לו, 'הרי אתה חכם גדול! אתה בר דעת

ומבין את אשר לפניך, ואם כן איך יכול להיות שאתה מתנהג כך?! הרי זה לא מתאים לך! ודברים כאלו נח לאדם לשמוע. החבר אומר לעצמו 'הרי הוא לא משפיל אותי, אדרבה, הוא מרומם אותי, וכדאי ונכון לי לשמוע את מה שהוא אומר'.

אין הכוונה שצריך להחניף לו ולומר לו שהוא חד בדרא או חד גדיא... אבל המכוון הוא שהמוכיח יבוא אל חברו באהבה ובחיבה, ויחשוב מה הדרך הנכונה למצוא את המסילות ללב. כי אם אדם בא לחבר שלו ומוכיח אותו בצעקות ובזיונות, ומזהיר אותו שיטגנו אותו ויבשלו אותו בבישול אחר אפיה ובאפיה אחרי בישול, הוא לא ישמע לו ויאמר 'די לי בצרות שיש לי כבר עכשיו, אל תוסיף לי עוד'.

טעם ריבוי הצרות וחסורים שבדור שלנו

עוד ביאור מבארים במה שאמרו רבותינו 'כתית למאור ולא כתית למנחות', כי כל אחד עובר במשך החיים תקופות לא פשוטות, ותמיד באים על האדם תלאות שונות ומשונות. פעם זה יכול להיות בענינים הכלכליים, כאשר הפרנסה של האדם היא דחוקה והוא כבר לא מצליח להתפרנס בכבוד, ופעם זה יכול להיות בעניני הבריאות, כאשר קודם הרגיש טוב והיה בריא וחזק, ועכשיו הוא אינו מרגיש טוב, הוא חלש ומתעייף מהר, סובל מכאבים פה ושם, וכיוצא בזה.

'הצור תמים פעלו צדיק וישר הוא' (דברים לב, ד). כל צרה וכל תלאה באה לאדם עם חשבון מן השמים, והכל בא בצדק וביושר. וכתב רבינו יונה זצ"ל (שערי תשובה ש"ב אות ד) שאדם היה צריך להיות שמח ביסורים שלו כמוצא שלל רב, מפני שהם מכפרים את עוונותיו ומקלים ממנו הרבה עונשי שמים לעולם הבא. וכך פירש הסטייפלער זצ"ל את דברי הגמרא בברכות, שאמורא שאל את חבריו 'חביבין עליך יסורין' והוא ענה לו 'לא הן ולא שכרן'. ביאר הסטייפלער: 'לא הן', לכתחילה אנחנו לא רוצים יסורים כיון שקשה לעבוד את ה' יתברך כשיש יסורים. אדם שיש לו דוחק הפרנסה או שיש לו בעיות בבריאות, קשה לו ללמוד ולעסוק בתורה ותפילה כהוגן. אך עם כל זה, בשמים יש את החשבון הנכון והמדויק, ולפעמים צריכים לבוא על האדם יסורים כדי לכפר על עוונותיו ולזכר אותו לעולם הבא, ואם הם כבר באו על האדם - 'לא שכרן', אל תמיר אותם ואל תחליף אותם בשום שכר שבעולם.

ד. שמעתי מספרים, שפעם בא מישוה עם דלקת בעין אל רב גדול, כדי לקבל את ברכתו לרפואה שלימה. כשראה אותו הרב אמר לו, 'אוי ואבוי, דע לך שהדלקת שיש לך בעין היא מהעונות שלי'. האיש בעל הדלקת נבהל ואמר 'חס ושלום כבוד הרב, למה כבודו מדבר כך?! מה פתאום. הדלקת היא מהעונות שלי'. השיב לו הרב: 'אם זה היה מהעונות שלך העין שלך היתה יוצאת לגמרי...' על כרחך בודאי שזה משלי...

ובפרט רבים היסורים בדור שלנו שהוא 'דור המירוק'. וכך שמעתי מהגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל ששאל בשם החפץ חיים [ומצאתי את הדברים במאמר 'ציפית לישועה' שכתב החפץ חיים], מדוע בדור שלנו יש כל כך הרבה לחץ וכל כך הרבה דחק ויסורים, שכל יום קללתו מרובה מחבירו, ואין לך אדם שאין לו טרדות ותלאות שונות ומשונות.

והשיב החפץ חיים שהענין יתבאר על פי משל. מעשה היה בסוחר שפרנסתו היתה כדרך הסוחרים, והיה נוהג ללכת אל הסיטונאי הגדול ולקנות ממנו כמות גדולה של סחורה בזול, ואחר כך היה מוכר בחנות שלו את הסחורה ביוקר גדול יותר, ואת ההפרש היה מרוויח לעצמו ובוזה מתפרנס. אמנם כשהיה הסוחר מגיע אל הספק הראשי ומבקש לקנות כמות גדולה, לא תמיד היה לו את כל הסכום לשלם מיד, ולפיכך היה אומר לסיטונאי, 'חלק מן התשלום אתן לך עכשיו במזומן, וחלק תתן לי עליו אשראי, וכשבועוד חודשיים אגמור למכור את הסחורה בחנות, אשלם לך את יתרת החוב'.

הסיטונאי תמיד הסכים, כיון שכך הם כללי המסחר וכך נוהגים בכל המקומות, ובפרט אחרי שכבר הכיר את הסוחר הזה וידע שאפשר לסמוך עליו. וכך היה במשך שנים על גבי שנים, שהסוחר הזה היה מגיע אל הסיטונאי לקנות סחורה, חלק משלם במקום במזומן ועל החלק השני היה מבקש מהסיטונאי שיתן לו אותו בהקפה, ובעוד כמה חודשים ישלם אותו.

פעם אחת הגיע הסוחר כמנהגו אל הסיטונאי, לקנות סחורה. הוא מוציא את הרשימה ומבקש שיביאו לו כך וכך מוצרים, ואחרי שגמרו והביאו לו את כל הסחורה שביקש, עשה לו הסיטונאי את החשבון ואמר לו כמה עליו לשלם. הוציא הסוחר מכיסו חלק מן התשלום במזומן והניח על השולחן, ואמר 'את יתרת התשלום אשלם בעוד חודשיים, אחרי שאגמור למכור את הסחורה'. להפתעתו, הסיטונאי אומר לו: 'הפעם אני לא יכול לתת לך סחורה בהקפה, ואני רוצה את כל התשלום במזומן עד הפרוטה האחרונה'. הסוחר התפלא, 'מה קרה?! וכי אי פעם רימיתי אותך?! וכי ה'שקים' שלי חזרו?! הלא כבר עשרות בשנים אני קונה ממך סחורה ותמיד אני נותן לך חלק במזומן וחלק אתה זוקף עלי בחוב, ולמה עכשיו אתה רוצה את כל התשלום עד הפרוטה האחרונה מיד?!'

אמר לו הסיטונאי: 'פשוט. אני מתכנן לסגור את העסק שלי בעוד שבוע, ולעלות לארץ ישראל. לכן אין לי אפשרות לתת לך סחורה בהקפה, מפני שבועוד חודשיים אני כבר לא אהיה כאן. לכן אני רוצה שתשלם לי את כל מה שמגיע לי עכשיו במזומן'.

אמר החפץ חיים זצ"ל, כך הוא גם בעניננו. בדורות הראשונים כאשר עשו ישראל מה שעשו (חטא העגל וכו') ולא הלכו בדרך הישרה, אמר הקב"ה, חלק מהחוב שלהם אגבה מהם עכשיו, וחלק נוסף אגבה מהדורות הבאים. וכך היה במשך כל השנים כולם כאשר ישראל

לא עשו את רצון ה', היו באים על כל אחד מישראל אי אלו צרות ויסורים ובוזה היו פורעים לו חלק מהעוונות, ואת החלק הנוסף היו זוקפים בחוב, לדורות הבאים. וגם בדור שבא לאחר מכן, שגם אז לא היו כולם צדיקים וישרים, חלק מהחוב פרעו הם בעצמם, וחלק התגלגל לדורות הבאים. וכך במשך כל הדורות, חלק פרעו הם בעצמם, וחלק התגלגל הלאה לדורות הבאים.

אבל עכשיו, אמר החפץ חיים, אנחנו נמצאים בערב הגאולה. עכשיו סוגרים את העסק, וכשסוגרים את העסק אי אפשר עוד לתת בהקפה וצריכים לשלם את כל החוב מיד ובמזומן. זו הסיבה שבדור שלנו, דרא בתראה, יש כל כך הרבה צרות ומצוקות שונות ומשונות. אנחנו לא יכולים לדעת בדיוק מתי תהיה הגאולה, באיזה יום ובאיזה שעה, אבל כולי עלמא לא פליגי שאנחנו נמצאים ברגעים האחרונים קודם הגאולה, כמו שאנחנו יכולים לראות ולהבין מריבוי הצרות וריבוי הנסיונות, ומהמלחמה הנוראה הנשטת על כל דבר שבקדושה בדור הזה.

אך עם כל זה, למרות ריבוי ה'כתית' - ריבוי הצרות והתלאות שעוברות על ראשנו, מכל מקום תפקידו של הכתית הזה הוא להיות 'למאור', התכלית של כל היסורים הללו הוא להאיר לאדם, להביא אותו לידי כך שיוסיף בעבודת ה', שיוסיף שקידה על שקידתו, יוסיף יראת שמים וקנין המידות הטובות, ויפשפש וימשמש יותר במעשיו. 'ולא כתית למנחות', אין המטרה של היסורים שאדם יאמר 'יש לי כל כך הרבה יסורים, אני לא יכול ללמוד ולא יכול לקיים מצוות, אלך לי לנוח'.

ואדרבה, עכשיו שיש ריבוי של הצרות והתלאות מפני היותנו ערב הגאולה כמו שאמר החפץ חיים, על אדם להתאזר בעוז ובגבורה ולהתאמץ במשנה תוקף לעסוק בתורה.

אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה

ויתירה מזו, רק על ידי עסק התורה, תבוא הגאולה. וכך לימד אותנו קדוש ה' רבי חיים בן עטר זצ"ל בחיבורו 'אור החיים' על הפרשה שלנו, שרק באמצעות ריבוי בעסק התורה נוכל להביא את הגאולה.

האור החיים שואל, הלא זאת ידוע שכלל ישראל עברו ארבע גלויות, ועכשיו אנחנו נמצאים בגלות הרביעית, גלות אדום. ורבותינו בזהר הקדוש (זהר חדש פרשת בראשית) ביארו שמכל גלות וגלות יצאו ישראל בזכות מישהו אחר. מגלות מצרים נגאלו ישראל בזכות אברהם אבינו, מהגלות השנייה נגאלו ישראל בזכות יצחק אבינו, והגלות האחרונה, הגלות שאנחנו נמצאים בה עכשיו שהיא עמוקה כההום, וכבר קרוב לאלפים שנה עברו מאז חורבן בית המקדש, ומאז כלל ישראל הלך מדחי אל דחי, מפוזר ומפורד בכל העולם כולו, עם

גירושים, פרעות, פוגרומים התבוללות רח"ל וצרות רבות אין סוף, ועל כולנה השואה האיומה שהיתה בדור האחרון, ודם ישראל נשפך כנהרות. בזכות מי נגאל מהגלות השחורה הזו? - בזכות משה רבינו.

אם כך שהגלות שלנו תלויה בזכותו של משה רבינו, אומר האור החיים הקדוש, מתעוררת כאן שאלה גדולה. הלא משה רבינו נקרא 'רעיא מהימנא', - הרועה הנאמן, שכל חשקו וכל רצונו הוא לדאוג לעדר שלו, וכל מגמתו להיטיב לישראל. ורבותינו אמרו בתנחומא (סוף פרשת ואתחנן) 'אמר משה, מאה כמשה ימותו ואל תאבד נפש אחת מישראל'. ובגמרא במנחות (סה.) אמרו 'משה רבינו אוהב ישראל היה'. ואכן אנחנו רואים את אהבתו של משה לישראל מהרגע הראשון ועד הרגע האחרון, קודם פטירתו. מהרגע הראשון - בזמן שמושה רבינו גודל בביתו של פרעה, ולכאורה לא חסר לו שם דבר. הוא גודל כמו נסיך בבית המלך, יש לו את כל מה שצריך ואין לו שום דאגה וטרדה. ויותר מזה, הוא אמור להיות יורש העצר של פרעה, ולהיות מלך אחריו. מה היה מצופה ממנו? - לכאורה, לצאת לשיט תענוגות עם היאכטה בנילוס, לעשות ציד תנינים וכדומה... ועם כל זה, מה הוא עושה? - יוצא אל אחיו, אל בני ישראל השבורים והרצוצים, ומסייע להם בעבודת הפרך בגופו, ואומר להם 'מי יתן מותי תחתיד', ו'נתן עיניו ולבו להיות מצטער בצרתן של ישראל'.

ובאמת זו היתה הסיבה שמשה רבינו נבחר להיות הרועה של כלל ישראל, בגלל מסירותו לאחיו. ואכן במשך כל השנים הללו שמשה רבינו מנהיג את ישראל, בכל פעם שעם ישראל עושה מה שעושה וחוטא, משה רבינו עומד בפרץ להשיב חמתו של ה' מהשחית. כך היה במעשה העגל שמשה רבינו עומד ובוכה ומעורר רחמי שמים בכל מה שיכול, מביא לעזרתו את האבות הקדושים, וטוען כל טענה שיכול לטעון, שיהיה חילול ה' וכיוצא, כמו שאמרו רבותינו (ברכות לב.). וכך היה גם במעשה המרגלים שהיה חרון אף ה' גדול, ושוב עומד משה רבינו ומחלה את פני ה' שישלח לישראל. כך גם במעשה קרח וכך בכל הנסיונות שניסו ישראל במדבר, תמיד עומד משה רבינו במסירות נפש של ממש ודואג לישראל.

אם כך, אומר האור החיים הקדוש, יש להקשות, וכי משה רבינו, שהשבוע הזה בו' אדר יום פטירתו, לא רואה מה עובר על בית ישראל?! הוא, שכל כך היה מסור לישראל, שנקרא 'רעיא מהימנא' ומסר את נפשו בעבור ישראל ארבעים שנה, לא שת את לבו לכל הסבל, הצרות והרדיפות שעוברות עלינו?! כל כך הרבה אלמנות ויתומים יש! לא אכפת לו מהם?! חס ושלום. אין ספק שאבותינו רואים את הסבל שאנחנו עוברים, ורבותינו אמרו בזהר הקדוש שאבותינו עומדים בשמים ומתפללים עלינו. ואם כן, למה הוא לא בא לגאול אותנו?! הרי הגלות הזו תלויה בזכותו של משה רבינו! הוא זה שיכול לבוא ולהוציא אותנו מן הגלות השחורה הזו, ולמה אינו מגיע?!

וכך לשונו של האור החיים הקדוש: יתבאר הכתוב על דרך מאמר רבותינו הובא בזהר חדש (פרשת בראשית ח'), ארבע גלויות גלו ישראל וכל אחד מהם נגאלו בזכות אחד. גלות ראשונה נגאלו בזכות אברהם אבינו ע"ה, גלות שניה בזכות יצחק אבינו, גלות שלישית בזכות יעקב וגלות רביעית תלוי בזכות משה רבינו ע"ה. ואם כן שהגלות הרביעית היא בזכות משה, משה שאוהבן של ישראל היה, איך לא בא לגאול אותנו ולהוציא אותנו מהחושך הגדול בו אנחנו נמצאים! **והתשובה**, אומר האור החיים הקדוש, ולזה, פירוש, מחמת הדבר הזה נתארכה הגלות, הרי אנחנו עומדים ושואלים, 'משה, היכן אתה?! מדוע אינך בא לגאול את ישראל?!' אך לזה התארכה הגלות כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצוות אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה.

הדברים האלו נוקבים את הלב עד בית חללו. 'אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה', אומר האור החיים. לא כתוב כאן שמשה רבינו לא יכול לגאול את ישראל, ובודאי אם היה רוצה היה יכול לגאול אותנו, אבל הוא לא חפץ ולא רוצה לגאול את ישראל כשהם בטלים מן התורה.

כאשר היה מעשה העגל, עמד משה רבינו בתפילה ובתחנונים עבור ישראל והושיע אותם. כשהיה חטא המרגלים ושאר הנסיונות שניסו ישראל, עמד משה רבינו ואמר 'מוטב יבוא החץ בי, ואל יפגע במי מ'ישראל', והעביר את רוע הגזירה. אבל כשיש ביטול תורה! - 'אדעתא דהכי לא קבילת עלי'. בזה, אומר משה רבינו, אני לא מעוניין. אם יש את עסק התורה ביד ישראל, מיד יבוא משה, שהוא מנחיל התורה לישראל. אבל אם ישראל מבטלים את התורה, אין משה רבינו רוצה לבוא לגאול את ישראל.

וזה שרמז הפסוק, מומשיך האור החיים - באמרו 'ואתה תצוה את בני ישראל', כמו שאמר בספר תהלים (צא, יא) 'כי מלאכיו יצווה לך', כלומר לשון שילוח, שכאשר ישראל יעסקו בתורה אז 'ואתה תצוה את אל בני ישראל' ותבוא לגאלם, או על דרך אמרם ז"ל 'אין צו אלא מלכות' כי הוא ימלוך עלינו לעתיד לבוא, אבל תנאי יש בדבר ש'ישראל יעסקו בתורה, וזה הוא אמרו 'ויקחו אליך שמן זית זך', ירמוז אל התורה שנמשלה לשמן, מה שמן מאיר לעולם כך התורה מאירה לעולם.

כח התורה לשמור ולחגן על ישראל

הפסוק אומר (ישעיה י, כו) 'חובל עול מפני שמן', כלומר, העול שעל גב הבהמה, שהוא דבר שעשוי ברזל, חובל ונשבר מפני השמן. מה זה העול ומהו השמן? דרשו רבותינו בסנהדרין (צד:), 'חובל עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות'. בזמן שסנחריב בא עם הצבא האדיר שלו ועשה מצור על ירושלים, והיה

זה צבא עצום שכלל מאה שמונים וחמש אלף מפקדים, שכל אחד מהם פיקד על פלוגה של חיילים, כמו שאמרו רבותינו (סנהדרין צה:). מי יכול להלחם אתם?! אין לחזקיה סיכוי בדרך הטבע לנצח אותם. אבל הוא אכן ניצח! בזכות מה? - בזכות שמנו שהיה דולק בבתי מדרשות. איך השמן יכול לשבור עול, העשוי מברזל?! - כי זהו כח התורה, 'וכפטיש יפוצץ סלע'.

חזקיה לא ויתר על ביטול התורה, ונעץ חרב בבתי המדרשות ואמר 'כל מי שלא עוסק בתורה ידקר בחרב'. מדוע נעץ דוקא את החרב?! - מפני מה שאומרת הגמרא במסכת שבת (לג.) ש'חרב בא לעולם מפני ביטול תורה'. פונה חזקיה לישראל ואומר, מי מכם שלא עוסק בתורה, גורם לישראל צער ומביא עליהם חרב, מלחמות ופיגועים, ולכן, אומר חזקיה: או שאתה בא לעסוק בתורה, או שתדקר בחרב, שהרי 'דלא יליף - קטלא חייב' (אבות א, יג).

ובאמת עלה הדבר בידו של חזקיה, וכמו שאומרת הגמרא (סנהדרין צד:) שהלכו ובדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו **תינוק או תינוקת** אחת בישראל שלא היו בקיאים בכל דיני טומאה וטהרה, שאלו הם הדינים הכי עמוקים וקשים שיש בתורה. וכאשר כלל ישראל עוסקים בתורה, ממילא נבקע ונשבר העול הזה של סנחריב, וכמו שמספרת הגמרא שבאמצע הלילה, בזמן שהתפלל חזקיה לפני בורא עולם שיושיעם, באו מלאכים ממרום אל המחנה העצום של חייליו של סנחריב, והמיתו אותם. אך? - שרו להם שיר ערש... על ידי שהמלאכים שרו, יצאה נשמתם של כל חיילי סנחריב. רק סנחריב נותר לפליטה, ובבוקר כשקם מצא שאין מי שיעשה לו קפה... הוא רואה את כל המחנה האדיר שלו מוטל מת. אז ברח סנחריב לביתו והרגו אותו בניו, וכמו שמספרת הגמרא את כל המעשה.

הגאולה תלויה בעסק התורה

זה הוא השמן שחיבל את עולו של סנחריב, וזהו השמן זית זך האמור כאן בפרשה. ואם יהיה אצל כלל ישראל את עסק התורה, ממילא 'ואתה תצוה את בני ישראל', יבוא משה רבינו ויגאל אותנו. אבל אם אין בידינו את עסק התורה, אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה. ומסיים האור החיים: ודקדק לומר 'זך' שצריכים לעסוק בתורה לשמה בלי שמרים שהם לקנטר ח"ו או להתגדל וכדומה, אלו הם שמריה.

אנחנו לא מתייאשים מהגאולה חלילה, וכולנו מצפים ומייחלים לגאולה השלימה במהרה. עלינו לדעת, שבנו תלוי הדבר. המשפט הזה של האור החיים הקדוש צריך להיות לנגד עינינו כל הזמן 'אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה', ואם אתה רוצה להיות מועיל ועוזר לבית ישראל, ואין לך עזרה גדולה מזו לקרב את הגאולה, בוא ותרבה בעסק

התורה. תקים שיעור תורה, תבוא לשיעור תורה, ותוסיף קביעות לתורה, תגדל בנין לתורה, תהיה תמכין דאורייתא. זה מה שיביא לנו את הגאולה התלויה במשה רבינו, וזה מה שיסלק מאתנו את החרב ואת כל הצרות כולם.

רבי נסים גאון ז"ל בהקדמת ספרו כותב שתקופת הנבואה היתה בישראל משך אלף שנה, מאז שהוקם המשכן בשנת ב' אלפים תמ"ח ועד שנפטרו הנביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי. מלאכי הוא עזרא (תרגום יונתן מלאכי א' א', ומגילה ט"ו א'), והוא הנביא האחרון שהתנבא לישראל, וכך מסיים הנביא מלאכי את דבריו האחרונים אל ישראל, בפסוק האחרון החותם את תקופת החזון לבית ישראל (מלאכי ג, כג): **"הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם"**, לא כתוב אליהו אלא אליה, ופירש רש"י (סוף פרשת בחקותי) שזו"ו זה נטל יעקב אבינו למשכון מאליהו הנביא עד שיבוא לבשר לישראל על הגאולה, וזהו שאמור "זכור את בריתי יעקוב", יעקב לא נאמר אלא יעקוב, מלא וא"ו. ואם כן נמצא, שהנביא כאן מתנבא על בואו של אליהו הנביא לבשר לנו על הגאולה האחרונה והשלמה.

ובפסוק אחד קודם לכן (מלאכי ג, כב) מתנבא הנביא ואומר במה בואו של אליהו תלוי: **"זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב"**, אם תזכרו את התורה שנתתי לכם על ידי משה, תלמדו ותעסקו בתורה, אזי **"הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא"**. ורבינו החפץ חיים זיע"א בספרו זכור למרים (פרק י"ח ועוד) דייק מלשון הכתוב שאמר **"הנה אנכי שולח"** ולא אמר **"הנה אנכי אשלח"**, כי מיד בזמן שישאל יקבלו על עצמם את התורה ויעסקו בה כראוי, בו ברגע כבר שולח הקב"ה את אליהו הנביא ומבשר לנו על הגאולה, בלי שהות כלל. אבל אם חלילה לישראל מתרשלים מעסק התורה, אם הם שוכחים ואינם מקיימים את הציווי הזה של **"זכרו תורת משה עבדי"**, אזי אין משה רבינו חפץ לגאול בטלנים מן התורה. ואין זה רק עונש, אלא הענין הוא שאם כלל ישראל לא עוסקים בתורה, אין למי ולמה להביא את הגואל.

עסק התורה בשמחה ובאהבה

וכשכותב האור החיים ש'אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה', אין הכוונה רק לאותם אלו שלא פותחים ספר מ"מיהם. יש כאלו שכן באים לבית המדרש ללמוד, ועם כל זה הם באים בצורה ובסגנון של בטלנים. אחד מגיע לשיעור, ואחרי כמה דקות מתחיל להתלונן ש'מידי חם כאן' והוא מחליט שהוא צריך לצאת החוצה לחמש דקות לשאוף אויר צח. וכשהוא אומר שהוא יוצא לחמש דקות, אתה יודע שהוא יחזור עוד שבוע... ופעם אחרת הוא מתלונן 'כל כך קר כאן, למה הגבאים לא מתחשבים בנו?!' הם רוצים שאקבל דלקת ריאות?!...! וכך בכל פעם יש לו תירוצים ותואנות, ובסופו של דבר הוא נמצא

בטל מן התורה. ואם פעם אחת לא חם ולא קר לו, אז הוא מחליט שעכשיו זה זמן מצויין לישון, והקול של הרב שמוסר את השיעור זה ממש כמו שיר ערש בשבילו... ואם גם להרדם הוא לא מצליח, אז אתה רואה אותו שהוא מתפלל בשקט 'אנא ה' הושיעה נא.. תשלח לי מהר את רבי חנניא בן עקשיא, נעשה קדיש ונגמור'... ואם הרב שמוסר את השיעור מאריך בשתי דקות, הוא כבר לא רגוע וחושב איך להעיר לרב על זה... וכדומה.

זה גם סוג של 'עם בטלנים מן התורה'. כי גם אחד שלומד אסור שזה ירגיש לו 'כבד', ואסור שיחיה שרוי במין קדרות כשהוא עוסק בתורה. על אדם לאהוב את התורה, ולהכיר במעלתה. עליו לדעת ש'מרבית תורה מרבית חיים', וכשהוא עוסק בתורה הוא צריך להיות שמח ומאושר, 'הנה, זכיתי ודף חומש או דף גמרא מונח לפני, מה שרבים לא זכו לזה. ועכשיו כשאני עוסק בתורה הקב"ה נמצא פה על ידי ואני עושה לו נחת רוח', וכמו שאמרו רבותינו (תמיד לב, ב) שכל העוסק בתורה שכינה כנגדו. מעט מן המעט מהנבראים זכו לעשות כזה נחת רוח לבורא יתברך, ואיך יתכן שאדם שבא לעסוק בתורה יבוא קודר ועצוב?! שיעור תורה זה לא טיפול אצל רופא שיניים, שעל אדם לעשות כל מיני קולות ואנחות... כשאדם מגיע לשיעור תורה או כשהוא בא ללמוד עם חברותא עליו להיות שמח ומאושר כמוצא שלל רב, וכמו שאמר הכתוב (תהלים קיט, קסב) 'שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב', וכך כתב הפלא יועץ (ערך שמחה) "על כל מצוה ומצוה שעושה יגיל וישמח יותר ויותר ממוצא שלל רב".

מה זה 'כמוצא שלל רב'?! - המפרשים המשילו את זה לאחד שיצא לטייל לבדו על שפת הים לשאוף אויר צח. הוא הולך שם לבדו, ונהנה לראות את גלי הים הרגועים, שמשרים עליו רוגע ושלוה. והנה לפתע הוא מבחין שבין גלי הים צף ארגז גדול, והגלים נושאים אותו עמם לעבר החוף. הוא עומד ומביט בארגז כמו מהופנט דקות ארוכות, וגלי הים מקרבים את הארגז יותר ויותר, עד שאחד הגלים נושא עמו את הארגז הישר אל כפות רגליו.

האיש מתרגש, ומתחיל לחשוב ולחלום מה יש שם בתוך הארגז. ארגז גדול זה היה, בשיעור חזון איש... הוא בודק סביביו ורואה שאין שם אף אחד מלבדו, וגם מס הכנסה לא שם, כך שהוא יכול לפתוח את הארגז בלי חשש... הוא פותח את הארגז בסקרנות, ועיניו מסתנוורות מברק היהלומים הרבים אשר אצורים בקרבו. כסף וזהב, מרגליות ואבנים טובות. בן רגע הפך לעשיר כקורח.

האיש הזה, היאך מרגיש עכשיו? - שמח שמחה עצומה. אי אפשר לתאר בכלל את שמחתו, ואין ספק שזהו היום המאושר בחייו.

דף גמרא - שווה אלף אלפים יותר מהארגז הזה. ועכשיו נשאל את עצמנו, מתי אנחנו שמחים יותר, כשאנחנו מוצאים שטר של עשר שקל ישן, או כשאנחנו פוגשים את דף

הגמרא?! - וזה הדבר שמוטל עלינו, לחזק בקרבנו את היקר ואת הערך לכל דף גמרא שאנחנו לומדים ולכל שיעור תורה שאנחנו משתתפים בו, לחדד בעצמנו את ההבנה כמה דבקות בבורא זה נותן לנו וכמה נחת רוח זה עושה לה' יתברך. וכמה זה מועיל מגן ומציל את כל אחינו בית ישראל מכל מיני פגעים ומרעין בישין רח"ל. ומי שאכן עושה את זה ומחזק בעצמו את האהבה לתורה ואת השקידה והעסק בה, מפקיע את הטענה הזאת ש'אין הקב"ה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה', ומקרב את הגאולה.

לכל אחד יש תירוצים והסברים. הרב'ה שלי ע"ה היה אומר שיש ליצר הרע 'מסכת תירוצים', ואי אפשר לעשות עליה 'סיום' אף פעם, כי היא לא נגמרת... על כל שאלה שתשאל אותו 'למה לא באת לשיעור', כבר יש לו עשרה תירוצים מוכנים... התירוצים האלו לא יעזרו לנו, ואין משה חפץ לגאול עם בטלנים. וזה הנדרש מאתנו, **להתאמץ** על התורה ולעמול בה, וזהו ה'כתית למאור' שנכתוש ונפקיר עצמנו על התורה, וכמו שממשיך האור החיים ומבאר: ואמר עוד 'כתית' פירוש שצריכין לעסוק בתורה ולכתת גופם וכוחם עליה על דרך אומרו (במדבר יט יד) **זאת התורה אדם כי ימות באהל**, ודרשו רבותינו (ברכות סג:) שיהיה אדם ממית עצמו על התורה. וכמו שהזכרנו - לא די לבוא לשיעור ולקביעות הלימוד שלנו, אלא עלינו לעשות את זה בחשק ובאהבה, וכאשר נעסוק בתורה ובמצוות בשמחה ובאהבה, אז וודאי שמשנה רבינו חפץ לגאול את כלל ישראל העוסקים בתורה מהגלות השחורה הזו. זו היא הדרך היחידה לקרב את הגאולה, ובזה נזכה שיבוא משה רבינו וימלוך עלינו במהרה בימינו, וה' יהיה בעזרנו אמן ואמן.

חידו"ת פרשת תצוה

א. בענין רבוע יהיה האמור במזבח הזהב

שמות (כ"ז א'): "ועשית את המזבח עצי שטים, חמש אמות ארך וחמש אמות רחב רבוע יהיה המזבח, ושלש אמות קמתו", הרי שמזבח הנחשת רבוע היה, וכל גם כתבה התורה לקמן (ל' א') גבי מזבח הזהב: "ועשית מזבח מקטר קטרת עצי שטים תעשה אתו, אמה ארכו ואמה רחבו רבוע יהיה, ואמתים קמתו ממנו קרנותיו". [וכאן לא כתבה התורה רבוע יהיה "המזבח", כדכתבה גבי מזבח הנחשת, ועיין].

ונתעוררתי לדקדק דאם מזבח הקטורת אמה ארכו ואמה רחבו היינו רבוע, ומדוע צריך לכתוב "רבוע יהיה".

וראיתי לרבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שם שהביא שכבר חז"ל עמדו בדקדוק זה במדרש במדבר רבה (פ"ו ס"ג) עיין שם, וגם ראיתי שבספר של"ה הקדוש שם (פרשת תרומה ופרשת לך לך) עמד בזה ועיין שם מה שכתב לפי דרכו בקודש, ועיין גם למר בריה בספר ווי העמודים (פרק שביעי) ואכמ"ל.

ובספר הכתב והקבלה שם כתב: "רבוע יהיה, כיון שאמר שהמזבח יהיה ארכו חמש אמות ורחבו חמש אמות, כבר ידענו שהוא רבוע, ולמה חזר ואמר רבוע יהיה, אבל בא להורות דשיעור ארכו ורחבו אינם מעכבים, ואפילו אמה על אמה כשר, דעיקר ההקפדה שיהיה רבוע, ואם אינו רבוע פסול, וכן מה דאמר ושלש אמות קומתו, לא בא להורות רק עיקר חיוב קומת המזבח, דעל כל פנים צריך להיות קומתו שלש אמות כשיעור קומת איש, ובאמת היה המזבח גובה עשר אמות כרבי יוסי [בזבחים נ"ט ב'] דהלכתא כוותיה, עיין רש"י ורלב"ג" עכ"ל.

וגם הגאון הנצי"ב ז"ל בפיושו היקר העמק דבר שמות (כ"ז א') הרגיש ועמד בזה וכתב: "רבוע, הרי זה מיותר שהרי כתיב חמשה על חמשה והיינו רבוע. וכאן במזבח החיצון אפשר ליישב בפשיטות משום דלדורות לא היה השיעור הזה כלל, רק הריבוע היה לעולם, כדאיתא בזבחים (ס"ב א') משום הכי כתב רבוע ללמד לדורות.

אבל להלן במזבח הפנימי דכתיב אמה ארכו ואמה רחבו רבוע יהיה, אי אפשר ליישב כן דהא לעולם נמי היה זה השיעור.

אלא בא ללמד שלא יהי פגום כל שהוא, כדאיתא שם דמזבח פגום פסול משום שכל מזבח שאין לו כו' רבוע פסול. והא דאיתא בזבחים (נ"ט ב') דרבוע רבוע לגזירה שוה אינו מן היתור, אלא כך גמר גזירה שוה, ואף על גב דבמדרש במדבר רבה (פ"ו ס"ג) לא משמע הכי".

ומתבאר בדברי הגאון הנצי"ב ז"ל דמזבח הזהב **לעולם** נשאר בשיעורו זה של אמה על אמה, ובענייניו נעלם ממני מדוע לא הזכיר דברות רבינו הגר"א ז"ל הידועים בספר אדרת אליהו מלכים א' (י' כ') שכה כתב: "ויצף מזבח ארז לפי שהמזבח שעשה משה לא היה רק אמה

על אמה ורצה להוסיף עליו עוד אמה שיהיה כפול כשל משה שכל המקדש היה כפול ששים על עשרים והמשכן [דמשה] היה עשר על שלושים לכן ציפה התוספת בארו ואחר כך ציפה על הארו בזהב כדמפרש לקמן "עכ"ל.

הרי שחידוש ורו גדול גילה לנו הגר"א ז"ל שמקדש שלמה היה כפול ממשכן דמשה, ולכן גם שינה מידת **מזבח הקטורת** שעשה משה, ועם שלפי זה היה המזבח שוב רבוע, מכל מקום אינו כדברי הנצי"ב ז"ל שלא נשתנה שיעורו של מזח הקטורת ודוק.

איברא שקשה מההיא דיומא (נ"ט א'): "בהא קא מיפלגי, מר סבר סביב דמזבח פנימי כסביב דמזבח החיצון, ומר סבר כוליה מזבח פנימי במקום חדא קרן דמזבח חיצון קאי", ופירש רש"י ז"ל: "במקום חדא קרן, שהקרן של חיצון אמה על אמה", ועיין גם בפירוש רבינו אליקים ממגנצא ז"ל ליומא שם (דף קפ"ג) עיין שם.

וכבר ראיתי בהגהות הגאון רש"ש ז"ל יומא שם שכה כתב: "מכאן קשה לי על ביאור הגר"א ז"ל מלכים (כנ"ל) דשלמה הוסיף עוד אמה על מזבח הפנימי שיהיה כפול וכו', ומסתמא גם בבית שני עשו כן, ועוד דלקמיה אמרין שגם במקדש ראשון כהן גדול אחד עשה כן ומטעם זה עצמו", וצ"ב.

ומצאתי בברייתא דמלאכת המשכן (פ"ז ה"ג): "אף על פי שעשה שלמה תבנית כל הכלים תבנית הארון לא עשה, שנאמר ויבואו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון".

וביאור הדברים שעם ששלמה עשה כל הכלים למקדש, מכל מקום ארון העדות לא עשה והשתמש בארון דמשה שעשאו בצלאל.

וראיתי לרבינו הגדול מרן הגר"ח ק"שליט"א בפירושו היקר על ברייתא דמלאכת המשכן שם (דף מ"ה) שכה כתב: "עשה שלמה תבנית כל הכלים, משמע שגם מזבח הזהב עשה שלמה, ובספר מלכים א' (ד' מ"ה) כתוב ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית ה' את מזבח הזהב ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב, ואמרו במנחות (צ"ט א') דהיינו השלחן של משה ע"ש, ולכאורה משמע דגם מזבח הזהב היה של משה.

ובספר מלכים א' (ו' כ') כתוב "ויצף מזבח ארז", ופירש רש"י ז"ל: "הוא מזבח הקטרת, ותמיה אני ומזבח של משה למה נגנז", ואין לפרש דעל מזבח הקטרת דמשה ציפה ארז, שהרי אין לו להיות יותר מאמה על אמה, ובאמת הגר"א ז"ל בביאורו למלכים שם כתב שהוסיפו על של משה, וכוונתו שהוסיף ארז חצי אמה משני צדדיו כדי שיהיה שתי אמות על שתי אמות, ואחר כך צפהו זהב ככתוב שם (פסוק כ"ב) וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב, וצ"ע אם גם בגובהו הוסיף. **אך** ברמב"ם הלכות בית הבחירה (פ"ג ה"ז) לא נראה כן שפסק דמזבח הזהב צריך להיות אמה על אמה, וצ"ע, וביומא (נ"ט א') איתא כוליה מזבח פנימי במקום חדא קרן וכו', משמע קצת דגם במזבח ראשון היה אמה על אמה "עכ"ל.

וובה לכוין לתמיהת הרש"ש ז"ל וכנ"ל, ויש לדקדק בלשון קדשו שליט"א מדוע אפקיה בלשון משמע "קצת". שוב ראיתי בהוספות בסוף הספר שם שכבר ציין לדברי הרש"ש ז"ל הנ"ל, וכתבתי למזכרת ועוד נעניין בה אי"ה.

ב. בענין ונתת ונתתה מלא וחסר

שמות (כ"ח כ"ג): "ועשית על החשן שתי טבעות זהב, ונתת את שתי הטבעות על שני קצות החשן, ונתתה את שתי עבתת הזהב על שתי הטבעת אל קצות החשן".

ובס"ד נתעוררתי מדוע קרא קמא נקט ונתת בלא אות ה' אחרונה, וקרא בתרא נקט ונתתה עם אות ה' באחרונה, וכזאת תמצא עוד הרבה בפרשת תרומה ותצוה שפעם כתוב ונתת ופעם כתוב ונתתה.

ובכ"ר לימדנו רבותינו על הכתוב בספר שמות (ג' י'): "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה", שגם שם היה לו לכתוב ועתה לך ואשלחך, אבל הוציאו הכתוב באות ה' יתירה לכה ואשלחך דקא משמע לך אתה ולא אחר, וכדרשת חז"ל במדרש שמות רבה (שם פ"ג ס"ג): "אם אין אתה גואלם - אין אחר גואלם", ועיין שם בהגהות הגאון רד"ל ז"ל (אות ז'), ובפירוש מהרז"ו ז"ל, ועיין בירושלמי סוכה (פ"ד ה"ג) ובמדרש ויקרא רבה (פ"ט ס"ג) ובמדרש תהלים (פרק פ') שמתבאר ויוצא שכל שבסוף תיבה נכתבה אות ה' יתירה ללמדנו בא "אתה ולא אחר" כנ"ל, וכמו שהאיר עינינו ולימדנו כן הגאון הנצי"ב ז"ל במקומות הרבה בפירושו היקר לתורה העמק דבר והראנו נפלאות בזה עיין לו בהעמק דבר בראשית ט"ו ט'. ל"א מ"ד. ל"ו י"ג ול'. ושמות ג' י'. י"ח כ'. ובמדבר י' כ"ט. כ"ג י"ג. ובהוספות להעמק דבר בראשית כ"ז ז' ול"ה. ובהוספות למדבר כ"ה ל"ג. כ"ד י"ג. ודברים כ"ג י"ד. וגם אני עני ברגליו אעבורה ועל פי זה ביארנו היטב דברים עמומים כדכתיבנא בס"ד בחיבורי אור משה (סימן י"ד), ובחיבורי טוב להודות ח"ב (סימן ד' דף י"ט), ובחיבורי מנוחת שלום ח"י (סימן נ"ג אות י"ב דף קע"ט), ובחיבורי תורת יעקב על התורה (סימן ל"ו) ועוד.

ואם כן יש לנו להבין ודעת מדוע בפרשת תרומה ופרשת תצוה בהרבה מקומות כתוב ונתת חסר, והם בכ"ט מקומות ככתוב במסורה גדולה (פרשת תרומה) ע"ש, ובשאר מקומות שם כתוב ונתתה עם אות ה' יתירה בסוף התיבה, ולפי שעה צ"ב, ועיין במנחת שי שמות (כ"ה כ"ד), ובמדבר (כ"ז י"ט), ויחזקאל (ד' ב'), ונחמיה (ט' ל"ה) ודוק ואכמ"ל.

ג. בענין בגדי כהונה דאהרן יהיו לבניו

שמות (כ"ט כ"ט): "ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם, ולמלא בהם את ידם, שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו אשר יבוא אל אהל מועד לשרת בקדש".

ופירש רש"י ז"ל: "לבניו אחריו, למי שבא בגדולה אחריו: "למשחה, להתגדל בהם ולמלא בהם את ידם, על ידי הבגדים הוא מתלבש בכהונה גדולה: שבעת ימים, רצופין: ילבשם הכהן, אשר יקום מבניו תחתיו לכהונה גדולה כשימנוהו להיות כהן גדול: אשר יבא אל אהל מועד, אותו כהן המוכן ליכנס לפני ולפנים ביום הכיפורים, וזהו כהן גדול שאין עבודת יום הכיפורים כשרה אלא בו: תחתיו מבניו, מלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו ימנוהו כהן גדול תחתיו".

מפשט המקראות מתבאר דכאשר מתמנה כהן גדול תחת אהרן הכהן ע"ה, הוא לובש בגדי כהונה דכהן גדול שלפניו, שהם בגדי הקודש אשר לאהרן, וכדכתיב "ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו" ובהם מתלבש לכהונה גדולה, ולפי זה אין עושין לו בגדים חדשים.

ובם"ד נתעוררתי להבין שהרי כה כתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות כלי המקדש (פ"ח ה"ד): "בגדי כהונה מצוותן שיהיו חדשים נאים ומשולש[נ]ים, כדרך בגדי הגדולים, שנאמר לכבוד ולתפארת, היו מטושטשין או מקורעין או ארוכין יתר על מידתו, או קצרים פחות ממידתו, או שסלקן באבנט ועבד עבודתו פסולה, היו משוחקין או שהיו ארוכים וסילקן באבנט עד שנעשו כמידתו ועבד עבודתו כשרה, כל בגד מבגדי כהונה שנעשו צואין אין מלבנין אותן ואין מכבסין אותן אלא מניחן לפתילות ולובש חדשים".

ואם כן איך יתכן שכל הכהנים הגדולים ילבוש את בגדי הקודש של אהרן, ואטו כולם היו באותו גודל, ולא היו שונים זה מזה, מהם רזים ומהם ושמנים מהם ארוכים וכו', ואיך יתאימו בגדי אהרן לכולם והם צריכים להיות מדויקים בתכלית לגוף הכהן שהרי אפילו אויר בין בשרו לבגד חוצץ, עיין זבחים (י"ט ב') ורמב"ם הלכות כלי מקדש (פ"י ה"ו), ובפרט שאהרן הכהן ע"ה גבוה היה עשר אמות כמו שהבאתי מפי ספרים וסופרים בחיבורי תורת יעקב (סימן ##) ע"ש, ולפי שעה לא ראיתי מי שדיבר בזה וצ"ב.

שוב מצאתי במחצית השקל או"ח (סימן שי"א) שכתב: "דמהידוע שמלבוש המתוקן לאדם אחד בקושי ימצא אדם שיהיו הבגדים כמידתו, כי זה ארוך וזה קצר, זה עב וזה שמן, וזה דל וזה רזה וכדומה ואם אחר ירצה ללבושן צריכים תיקון שיהיו כמידתו" ודוק.

ולומר שהיו מתקנים את הבגדים ומתאימים אותם לכהן הגדול הבא, ליתא, דאנן קיימא לן שאין מתקנים בגדי כהונה ועיין לגאון מהרי"פ פרלא ז"ל ביאורו לספר המצוות דרס"ח ח"ב (לאוין י"ב דל"ט ע"ב), ושו"ת עין יצחק ח"א (או"ח סימן ד' אות ו'), ועיין בספר המפתח על הרמב"ם הנ"ל (דף תרס"ט טור ג') בענין אם עבר תיקון ותפר בגדי כהונה אם כשרים ע"ש, והרי אפילו בבגדי כהונה שהתלכלכו אין מכבסם, ויש אומרים שאם עבר וכבסן לא מהני עיין בספר המפתח על הרמב"ם שם (דף תרס"ט טור ד') ואכמ"ל.

ובן לומר שכוונת המקרא "ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם", הכוונה רק לארבעת בגדי הזהב של הכהן הגדול המיוחדים לו, אבל שאר ארבעת בגדי כהן הדיוט, שהם כתנת ומכנסים מגבעת ואבנט, אכן היו עושים לו לפי מידתו של הכהן הגדול החדש, ורק בגדי הזהב של אהרן היו עוברים לכהנים הגדולים הבאים אחריו - זה אי אפשר לאומרו שהרי אפוד ומעיל הם בגדים שהיה לובש הכהן הגדול, וזה בודאי תלוי בכל כהן לפי גדלו וארכו, שהרי המעיל היה "מצואר הכהן עד רגליו" כדכתב הרמב"ן ז"ל שמות (כ"ח ל"א) ועיין היטב בדברי הרמב"ם הלכות כלי מקדש (פ"ט ה"ג), ודוק היטב.

ותו הרי כתב הרמב"ם שם (פ"ח ה"ד): "בגדי כהונה מצוותן שיהיו חדשים, נאים, ומשולשים, כדרך בגדי הגדולים, שנאמר לכבוד ולתפארת", ומפורש שהיו חדשים ולא שבאו בירושה מכהנים שלפניהם, וקשה איך נבין הפסוק "ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם".

ונראה שפירוש הפסוק "ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם", שאין רצונו לומר **שמש** בגדי אהרן הכהן עצמו יהיו לבאים אחריו, אלא ובגדי קודש היינו כבגדי קודש שהיו לאהרן כך יהיו בגדים חדשים לכהנים הגדולים הבאים אחריו. [ואין הכי נמי ציץ וחושן היו מזמן אהרן הכהן ע"ה לכל כהן גדול הבא אחריו, ולא היו עושים ציץ וחושן מיוחדים לכל כהן גדול].

ולפי זה מה שכתוב "ובגדי הקודש וגו', כאילו אמר "וכבגדי" הקודש וגו', דומיא לההיא דספר במדבר (כ"ח ו'): "עולת תמיד העשיה בהר סיני", ופירש רש"י העשויה בהר סיני, כאותן שנעשו בימי המלואים" עכ"ל, ובשפתי חכמים כתב: "רוצה לומר כיון שכתוב העשויה בהר סיני משמע שכבר נעשו בהר סיני, וכיון שכבר נעשו למה צריכין לעשות כאן, ומתרץ כאותן וכו', כלומר דמגיה הפסוק והוי כאילו כתיב כהעשויה בכ"ף הדמיון". וכיוצא בזה בירמיה (ה' ח') סוסים והכוונה כסוסים עיין מצודת ציון שם, ומינה נמי שבגדי הקודש הינו וכבגדי הקודש, ועיין.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן פג

חוקים

א.

ובספר יחזקאל (כ' כ"ה): "וגם אני נתתי להם חקים לא טובים, ומשפטים לא יחיו בהם", ופירש הרד"ק ז"ל: "משפטים לא יחיו בהם, ששימו אויביהם משפטים וגזירות עליהם שלא יחיו בהם אלא ימותו בהם, ואם היו עושים משפטים היו חיים בהם, כמו שכתוב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם".

ולפי דרכינו יש לומר דלא יחיו בהם קאי גם על החוקים, שאם ישראל היו עושים החוקים הטובים אזי היו חיים בהם כנ"ל, ועיין ברכות (כ"ד ב') ודוק. [ושם בספר יחזקאל (כ' י"ג): "בחקותי לא הלכו, ואת משפטי מאסו, אשר יעשה אתם האדם וחי בהם", ופירש במצודת דוד: "כי החוקים והמשפטים מסוגלים להחיות את האדם העושאן", וכן הוא שם (פסוק י"א): "ואתן להם את חוקותי, ואת משפטי הודעתי אותם, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ובמצודת דוד שם כתב: "אשר יעשה וגו', רוצה לומר החוקים והמשפטים ההם מסוגלים להחיות את האדם העושאן בחיי עולם הזה ועולם הבא". ודוק].

ובמעמא דמילתא דבקיום מצוות שהן בגדר **חוק** יזכה לאריכות ימים, יש לומר על פי מה שכתב רבינו הרשב"ץ ז"ל בספרו יבין שמועה (מאמר חמץ, בפירוש הגדש"פ בפסקא חכם מה הוא אומר): "שמירת החוקים מורה **יראתו** מהקב"ה ושהוא עבדו, כי לא נראית יראת האל ב"ה במי שמקיים מצוותיו במה שהשכל גזור אותו, כמו שנראית במי שמקיים מצוותיו ואינו יודע טעמו, כי העבד צריך

ויקרא (כ"ו ג'): "אם בחקתי תלכו ואת מצוותי תשמרו" וגו', ובמדרש רבה שם (פל"ה ס"ו): "אמר רב אחא בר אלישוב חוקים שמביאים את האדם לחיי העולם הבא, הדא הוא דכתיב והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו, כל הכתוב לחיים בירושלים", ועיין בהגהות הגאון רד"ל ז"ל למדרש שם.

וכתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בהקדמת ספרו חוקות החיים (ד"ה ומצאתי) פירוש דברי המדרש דהאות ק' בתיבת חקים מתחלפת באות י' (בסדר אי"ק בכ"ר), וכאילו כתוב **חיים**, וכמו שכתבו המפרשים הובאו בסוף ספר נאות יעקב (מערכת ח' ערך חוקים), ולפי זה בכל המצוות הנקראות **חקים המקיימים זוכה לאריכות ימים ושנים**, והיינו דקאמר קרא ביחזקאל (ל"ג ט"ו) בחוקות 66 חיים הלך בה' הידיעה, ללמד דהחקים הם חיים להולך בהם, ובא יחזקאל והעדיף מטובו לאשמועינן רבותא דלא כפשטיה של המדרש הנ"ל דדרש חקים לעולם הבא, ויחזקאל קאמר דחיו יחיה בעולם הזה, ויחיה לעולם הבא דנוחל שני עולמים עש"ב.

ובספר מלכים א' (ג' י"ד) אומר השי"ת לשלמה: "ואם תלך בדרכי לשמר **חוקי** ומצותי כאשר הלך דויד אביך - **והארכתי את ימך**", ועיין בפירוש רש"י ורד"ק, ודוק שהקדים חוק למצוה על מנת שיאריך ימים.

הימים לחיותנו, אמר שהמצוות שיש להם טעם וסברא בעשייתם, אין בהם היכר למוראו של הקב"ה, אבל החוקים שעושה אותם בלא טעם, אלא לפי שהן גזירת מלך, אלו מורין על יראתו, ועושין אותם לשמה, לפי שהוא ציוה בהם, זהו אומרו ויצונו ה' לעשות את כל החוקים ליראה את ה', אלו מורים על היראה, ואין להם שום פניה לומר שעושין אותם בשביל שיש טעם כמו שאר המצוות שיש להם טעם אלא לשמן שציוה בהם, על אלו הוא השכר לעולם הבא ולעולם התחיה, זהו לטוב לנו כל הימים לחיותנו, בעשותנו החוקים אנחנו מודים שהוא יתברך מצוי, וגזר עלינו גזירות, והוא אלהינו ואנחנו מקיימין גזירותיו.

ובזה יש לנו שכר בעולם הבא, כמו שאמר לטוב לנו כל הימים, ושכר גם כן בעולם הזה, זהו שאמר לחיותנו כיום, הזה שמא תאמר שיחסר לנו משכר עולם הבא בשביל הפירות שבעולם הזה - לזה אמר וצדקה תהיה לנו, לומר שלא די שהמצוות הם לתועלתנו, אלא שכביכול חושבה הקב"ה כאילו עשינו כביכול עמו צדקה, לפני ה' אלהינו לומר שהכל גנוז לעולם הבא עש"ב.

וזו לשון הגאון מלבי"ם ז"ל בדברים שם: "מה שצונו ה' לעשות את כל החקים האלה, היה זה כדי ליראה את ה' אלהינו, כי השומר מצות אדוניו שיודע טעם המצוה, עושה זה בעבור שמשגיג שהמעשה ההוא טוב מצד עצמו, או שישגיג תועלת ממנו, אבל השומר מצוה חוקית, שאינו יודע לה שום טעם, הוא עושה זה מצד יראת ה' בלבד, ועל כן תמצא שבמזמור השמים מספרים כבוד אל, ששם חושב חלקי התורה תורה, עדות, פקודים, מצות, חוקים זמשפטים, מכנה את החוקים בשם יראת ה', כי הם מביאים אל יראת ה'.

לקיים מצות אדוניו אף על פי שלא נתגלה לו רצונו באותה מצוה, ויהיה התועלת בזה לזכות בזה העולם לטוב לנו כל הימים, ולזכות לתחיית המתים בעולם שכולו ארוך, **להחיותנו כהיום הזה** ע"ש.

וזו לשון רבינו המאירי ז"ל בפירושו למשלי (א' ו'): "יראת ה' ראשית דעת חכמה ומוסר אוילים בזו, לשון יראת ה' בפרט מונח על קיום ענין שלא יכריחהו שכלו לקיימו, אבל שיקיימהו מצד יראת מי שצוהו בכך, הן במניעה מאיזה דבר הן בעשייתו וכו', ושאר כל המצות השמעיות כגון שופר, ולולב, ומניעת לבישת הכלאים, ואכילת החזיר ודומיהם, שכל אלו הם מתקיימות מצד היראה", ועוד עיין לרב המאירי שם (ט' א') ע"ש.

חזונו דקיום החוקים נובע במיוחד מיראת ה', וקיימא לן יראת ה' תוסיף ימים (משלי י' כ"ז), והארכתי בזה בקובץ התורני "עולת החודש" דסאטמר, שנת תשל"ח (דף קכ"ח ואילך) עש"ב. ועיין עכשיו בחיבורי חוקי רצונך (סימן א') ודוק.

ובם"ד עכשיו מצאתי שכבר כתב כן גאון קדמון, הוא רבינו יצחק אברבנאל ז"ל בפירושו לתורה בדברים (י' כ'): "ואמנם לענין החוקים אמר ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה, ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה, והחוקים אין טעמם ידוע אצלנו, אבל תועלתם מבואר, שמביאים האדם ליראה את השי"ת, ולטוב הנצחי המיוחס לנפש, **ולאורך החיים הגשמיים**, ועליו אמר "לחיותנו" כהיום הזה", והשוה עם דברי הרשב"ץ ז"ל דלעיל.

ובספר שפתי כהן על התורה בדברים שם (י' כ"ד) כתב: "ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' לטוב לנו כל

אות ל"ח) עיין שם בארוכה, ועוד לו שם (סימן ג' אות י"ד) ע"ש.

ושם הביא דברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל שבספרו שו"ת חיים ושלום ח"א (סימן ל"ח) האריך בענין זה, וגם הוא ז"ל צווח ככרוכיא על ההמוניים המושכים והמונעים עצמם מלקיים מצות חליצה עש"ב, ובתוך דבריו שם (דצ"ב ע"א) כתב כן על פי דברות חז"ל בספר תיקוני זהר (תיקון פ"ו), וסיים: "ואדרבה כשאין היכם מקיים מצות חליצה, יש סכנה שהוא ימות, וכשמקיים מצות חליצה - **ניצל ממיטה וזוכה לחיים** וכו', וזה שנים רבות שאלני אחד שהיה צריך לקיים מצות חליצה, והיה מתיירא מדבר זה, ותכף כשאמרתי לו דברים הנ"ל, קיים המצוה בלב שלם ובנפש חפצה לשם שמים, **וחי עוד רבות בשנים** וכו', ואין במצות חליצה שום חשש סכנה ונוק כלל, אלא אדרבה אם לא יקיים מצות חליצה יש סכנה עצומה ליבם ולנפש המת, אבל בקיום מצוות חליצה הוי תרתי לטיובתא, נחת רוח לנפש המת, וגם לייבם המקיים מצות חליצה יהיה לו עושר וכבוד **וחיים**" עש"ב.

ומבואר באר היטב שעל ידי קיום מצות חליצה - זוכה לחיים וניצל ממיטה כמשנ"ת, ובפשטו טעמו של דבר הואיל ובוזה שחולץ עושה חסד אם הנפטר, ובפרט שהוא חסד של אמת, לכן בדין הוא שיטול שכרו אריכות ימים ושנות חיים שהרי מצות גמילות חסדים מביאה אריכות ימים למקיימה, כמפורש בירושלמי מסכת פאה (פ"א ה"א ד"ד ע"א): "ובדבר הזה תאריכו ימים זו גמילת חסדים", ועיין בזה בחיבורי ויחי יעקב (סימן מ"ב), ובחיבורי הנכחי ערך ביקור חולים, וערך בשורה טובה, וערך צדקה, וערך קובר מתים, וערך שילוח הקן, וערך תורה וגמילות חסדים.

וזאת שנית שבחוקים מקושרים טובות גדולות, שעל ידם אלהים קרובים אליהם, כמו שראו שעל ידי המקדש וכליו וקרבתו, היתה השכינה שרויה ביניהם, והנסים מתמידים, וכמו שאמר לעיל (ד' ז') ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו, שזה נאמר על החוקים, וזהו שאמר כאן לטוב לנו כל הימים, שעל ידי החוקים נשיג הטובות התמידיות, **והחיים כמו שאמר לחיותנו**, בין הגשמיים בין הרוחניים.

הרי לנו מפורש שעל ידי קיום המצוות "השמעיות", דהיינו החוקים, יזכה האדם לאורך חיים הגשמיים, ומהטעם שביארנו בס"ד ודוק היטב.

ב. חליצה

נודע כי יש מהמון העם, שמתירא וחרד טובא ונרתע לאחוריו מלקיים מצות חליצה, משום שחוששים שיש בזה סכנת חיים לחולץ, והוא שיבוש גדול וחמור, וככתוב בפתחי תשובה (בסוף סדר חליצה ד"ח רע"ב אות צ"א): "ודע דמה שאומרים קצת המון שיש איזה חשש סכנה לחולץ, ומחמת זה קצת מונעים את עצמן מלקיים המצוה, הוא טעות, וכמבואר מדברי התוספות יבמות פרק בית שמאי (ק"א ב' ד"ה לאחר שלשים יום), ולבד זה מוקצה מן הדעת לומר כן, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע, ותורתנו הקדושה דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום" עכ"ל. [ויש דפוסי שלחן ערוך, שהשמיטו כל דברי הרב פתחי תשובה בסדר גיטין וחליצה, וחבל מאוד על מרגניתא טבתא הדא, ויש להחזיר עטרה ליושנה].

ובבר האריך בביטול דברים אלו שכאילו שיש איזה סכנה בקיום מצות חליצה ודחאם מכל וכל, רבינו הגאון חת"ם ז"ל בספרו שדי חמד חלק אסיפת דינים מערכת חליצה (סימן א'

רש"י שם, ובדברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול סוף הלכות מעילה (פ"ח ה"ח) ודוק. [ומה שכתב בהגהות מהר"צ חיות ז"ל ביומא שם שיש טעות סופר בתלמוד ובמקום חליצת יבמה צריך להגיה יבום, ז"א, ובספרא שם, וכן בכל המקבילות כמו בתנחומא (פרשת משפטים ס"ו) ועוד, כתוב חליצת יבמה או רוק יבמה, וכן הוא בפירוש רבינו חננאל ז"ל יומא שם וז"ב].

הרי לנו מפורש שחליצת יבמה היא מכלל החוקים, וכבר נתבאר בארוכה בחיבורי הנכחי לעיל בסמוך שעל ידי עשיית וקיום החוקים יזכה האדם לאריכות ימים ושנות חיים ודוק היטב.

סימן פד

חזן

מדוע חזן כזה יאריך ימים, שהרי שם בשבט מוסר בראש דבריו הביא מספר קיצור של"ה שכתב שחזן המתפלל לשם שמים יזכה לקבל פני שכינה ע"ש, וכבר כתבתי בפתיחה לחיבורי זה שהזוכה לקבל פני שכינה ודבוק בה - זוכה לחיים ודוק.

ועוד הרי חזן כזה שמתפלל מתון ובכוונה זה עצמו מביא לאריכות ימים עיין בחיבורי הנכחי (ערך תפילה בכוונה), ומה גם שחזן המתפלל בסגנון זה מתון ובכוונה, הוא גורם שגם אחרים מתפללים כמוהו בכוונה ובסגנון שלו פוק חזי, וזה עצמו זיכוי הרבים וקיימא לן מזכה הרבים זוכה לאריכות ימים ושנות חיים כדכתיבנא בחיבורי הנכחי (ערך זיכוי הרבים) ודוק.

ועוד נראה לי בס"ד שיוכן היטב מדוע מצוות חליצה מביאה שנות חיים, והוא על פי מאמרם בספרא פרשת אחרי מות (פי"ג ה"ט): "את משפטי תעשו אלה הדברים הכתובים בתורה, שאילו לא נכתבו בדין היה לכתבן, כגון הגזלות, והעריות, ועבודה זרה, וקללת השם, ושפיכות דמים, שאילו לא נכתבו בדין היה לכתבן. ואלו שיצר הרע משיב עליהם ואומות העולם משיבין עליהם, כגון אכילת חזיר, ולבישת כלאים, וחליצת יבמה, וטהרת המצורע, ושעיר המשתלח, שיצר הרע משיב עליהן ואומות העולם משיבין עליהם, תלמוד לומר אני ה' חקקתי, ואין את רשאי להשיב עליהם", והובאה ונקבעה הברייטא בתלמוד יומא (ס"ז ב') ועיין

כתב רבי אליהו הכהן מאזמיר ז"ל בספרו שבט מוסר (פרק לד'): "צריך החזן להתפלל בנחת מלה במלה, ולפי פירוש המלות ולא במהירות, ואל ישגיח על קלי הדעת שאומרים לו למהר כדי שלא יאריכו בבית הכנסת, כי עול בית הכנסת הוא משא כבד עליהם, כי על ידי זה שהוא מתפלל במהירות הוא מקצר בשבחו של מקום, ואינו יכול להתפלל בכוונה לפי פירוש המילות, וגם אם יש קצת יחידים שיראת אלהים נוגע בלבבם להתפלל בכוונה גם הם מוכרחים למהר, וכל חזן שמתפלל במתון בנחת - יהיה לו שכר הרבה מאוד, בעולם הזה יאריך ימים בנעימות ובטוב, ובעולם הבא יזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו מידה כנגד מידה" עכ"ל.

ומלבד הטעם שכתב כנ"ל, יש לי להוסיף

סימן פה

חידושי תורה

אזכור (מערכת א'). ואין ספרו זה תחת ידי. [שו"ר שמעלת ידידי הרה"ג שליט"א בספרו והארכת ימים (סימן ס"א) כבר הביא כן, ועיין שם בהוספות החדשות לשם].

וביודעינו שאין הערוד ממית אלא החטא ממית (ברכות ל"ג א'), נבין מדוע המחדש חידושי תורה יאריך ימים, שהרי כבר כתב רבינו אליהו הכהן ז"ל בספר שבט מוסר (פרק כ"א דף קס"ז) שעל ידי חידושי תורה בונה ומתקן כל מה שהרס והחריב בעוונותיו ע"ש, ועיין בספר נפש החיים (ש"ד פ"ב), ולפי זה המחדש בדברי תורה שתיקן כל שפגם והרס, בדין הוא שיאריך ימים, שהרי חטאו סר ועונו כופר ודוק.

ועוד יש לנו בס"ד להוסיף בטעמא דמילתא דהמחדש חידושי תורה יאריך ימים, והוא על פי אומנם ז"ל בספר הזהר הקדוש ח"ג (דקצ"ז ע"ב): "אינון דמחדשין מילין עתיקין בכל יומא **שכינתא שרייא עליהו** וצייתא למיליהון, כמה דאת אמר ויקשב ה' וישמע ה'" ע"ש, ובמדרש תנא דבי אליהו (פ"ג): "הנושא פנים אל התורה זוכה ומקבל **פני שכינה**", ופירש בזיקוקין דנורא (שם) דנושא פנים לתורה היינו שמחדש פנים חדשות בחידושי אורייתא זוכה ומקבל **פני שכינה** ע"ש.

הרי לנו מפורש שעל ידי שמחדש חידושי תורה זוכה להשראת שכינה, וכבר ביארנו בפתיחה לחיבורי הנכחי דכל שזוכה לידבק בשכינה זוכה לחיים, דבאור פני מלך חיים, ולפיכך יאריך ימים וחיים ודוק.

ובספר משלי (ח' ל"ה): "כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה'", ובביאור הגר"א ז"ל

כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תנופה חיים (משלי אות נ"ב): "כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה", אפשר לפרש עם מה שכתב הרב וזאת ליהודה (אבות ריש פ"א) על אמרם גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושה, דהיינו כמו שכתב הרמב"ם הלכות רוצח [פ"ז ה"א] "תלמיד שגלה לערי מקלט מגלין רבו עמו, שנאמר וחי, עשה לו כדי שיחיה. **וחיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה הם חשובים**" ע"ש. והיינו דחכם שהוא מחדש בתורה אז הוא חיים, ובזה יפק רצון מה', דרצונו ית"ש חידושי תורה כדרשתם בתנא דבי אליהו (ס"פ י'): "אשרי מי שמתחדש בדברי תורה על פיו, וכל מי שמתחדש בדברי תורה על ידו דומה כמי שמשמיעין אותו מן השמים ואומר לו כך אמר הקב"ה בני בנה לי בית המדרש ששכר הגדול שיש לי באוצרי, שלך הוא, ובשבילך אני מציל את ישראל שנאמר יבחר אלהים חדשים" ע"ש. וכתב בישועת יעקב שם משם מהר"ש לאניידו ז"ל: "שהשי"ת בוחר בדברים מחודשים של דברי תורה ושכר גדול למחדשים", ואם כן שפיר קאמר קרא ויפק **רצון מה'** ע"ש. ולפי זה נראה לומר שהמחדש חידושי תורה יזכה לאריכות ימים ודוק.

ועכשיו נדפס מחדש ספר קול החיים לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל, וראיתי שם (פ"ו אות כ"ה דף ק"ט) שכתב: "המחדש חידושי תורה יזכה לאריכות ימים". ובמקורות צויין לספר והוכיח אברהם, ועיינתי וראיתי שם (דקצ"ד ע"ב) שהגאון רבי אברהם פאלאג'י ז"ל כתב: "המחדש חידושי תורה יזכה לאריכות ימים וכמו שכתבתי באורך בספרי אברהם

כתבו רבים ושלמים, וכבר ביארנו בחיבורי הנכחי לעיל (ערך השחתת זרע) שעון זה מקצר ימי האדם, ומובן נמי מדוע המחבר חידושי תורה יאריך ימים ודוק.

ורבינו אליהו הכהן ז"ל בספרו מדרש תלפיות (ענף חידושי תורה) כתב: "ידוע שכל המחבר חידושים בתורה נפשו שמחה עליו ביותר, יותר מהלומד בלא חידוש, וכנודע למחברים בתורה, והמחברים בתורה גורמים שמחה גדולה לנשמה, שהיא חלק אלוה ממעל", ועיין בזה בקונטרס היקר "עצות לזכות בדין בימים הנוראים" (סימן ו' אות ג' דף נ"ו), וכבר נתבאר בחיבורי הנכחי לקמן (ערך שמחה) שהשמחה מאריכה ימים ושנים, ולכן המחבר חידושי תורה שנפשו שמחה עליו ביותר, יזכה לאריכות ימים ושנות חיים ודוק.

ובמעלת המחבר בתורה עיין מה שכתבתי בארוכה בחיבורי יחי יוסף (סימן ח' דף צ"ג), ובמכתבי שבראש ספר משכיל אל דל הנדפס כעת שנת תשמ"ז, ובמכתבי בראש ספר תפארת שלמה הכהן, ובמכתבי בראש ספר לבוש יוסף ח"א עש"ב, ונתבאר בקונטרס מיוחד בס"ד.

ודע מהגאון רבינו יעקב כולי ז"ל המגיה של ספר משנה למלך, ומחבר ספר היקר מעם לועז כתב בהקדמת ספרו מעם לועז שמי שאינו חוזר על תלמודו, לא יזכהו לחדש חידושי תורה ע"ש. ולא צויין מקור הדברים.

וכבר ידעת מה שכתב עליו הגאון חיד"א ז"ל בשם הגדולים (ערך עזרת נשים): "ושמעתי מקדושת וחסידות מהר"ר יעקב כולי ז"ל ושקידתו בתורה וכו', והכרתי תוקף פעולת צדיק מהר"י כולי ז"ל הפלא ופלא, כי היה סופר מהיר ובקי בתלמוד ובפוסקים ומפרשים,

שם: "כי מוצאי מצא חיים היא התורה שהיא עץ חיים למחדשים בה, והחכמה תחיה את בעליה", ועוד בביאור הגר"א שם (ט"ז כ"ב), הרי לנו טעם נוסף שהמחבר חידושי תורה זוכה לחיים כדקיימא לן כל שיש חכמה יש חיים, וכמבואר בפתיחה לחיבורי הנכחי עש"ב.

והרה"ג רבי משה ליפשיץ ז"ל הי"ד בספרו שערי אברהם מאמר פתח אליהו (מעלה ט"ו די"ד ע"א) הביא דברי רז"ל בספר הזהר הקדוש ח"א (דרמ"ג ע"א): "מהכא אוליפנא, כל מאן דאשתדל באורייתא כדקא יאות, וידע למחדי מלין, ולחדתותי מלין כדקא יאות, אינון מלין סלקין עד כורסייא דמלכא", ומתבאר מדברי הזהר הקדוש דהמחבר חידושי תורה, על ידי זה מתעורר עולם התשובה "כרסייא דמלכא", וכמאמרם יומא (פ"ו א') גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד וכו', שהמחבר בשכלו חידושי תורה היא בחינת מבין דבר מתוך דבר, והרי זה כבחינת התשובה וכתוב ולבבו יבין ושב, ועיין מגילה (י"ז ב') עיין בכל דבריו בזה.

ולפי דרכו יש לומר דהיינו טעמא נמי שהמחבר חידושי תורה יאריך ימים אחר שמעורר בחינת בינה (וע"ה בגימטריא חיים כנודע), ומחובר לתשובה המארכת ימים כמאמרם ביומא (פ"ו ב'), ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (ערך תשובה) ודוק.

ובספר פלא יועץ (ערך חידוש) כתב שהמחבר בשכלו חידושי תורה הוא תיקון גדול לכל עון ולכל חטאת ובפרט פגם הברית ע"ש. וכן כתב בהקדמת ספר אגלי טל, וכן כתב אדמו"ר הגאון רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ל בספרו מחשבות חרוץ (אות ט"ו דנ"ז ע"ב), ובספרו ליקוטי מאמרים (אות ח' דנ"ד ע"א), ובספרו דובר צדק (דס"ח ע"ב ד"ה ובכל), וכן

בזמנו, ע"ש. ואם כן צריכים לחפש ולמצוא מקור לדבריו אלו.

ובס"ד נראה לי דהוא תלמוד ערוך במסכת סוכה (מ"ו רע"ב): "והיה אם שמוע תשמע, אם שמוע בישן תשמע בחדש". ופירש רש"י ז"ל: "אם אתה שומע בישן מחזר על תלמודך ששמעת, תשמע בחדש תתחכם בו להבין דברים חדשים מתוך דברים ישנים" ודוק.

כנראה מספרו מעם לועז אשר חיבר לזכות את הרבים, אשריו ואשרי חלקו ע"ש. והגאון מלכוב ז"ל בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"א (סימן קנ"ח אות י"ב) כתב: "ובעניי יפלא איך המגיה הגאון המפורסם מהר"י כולי ז"ל, אשר עיניו כיונים על אפיקי התלמוד, יטעה במקומו, וצריכין אנחנו למשכוני נפשין ליישב דבריו ז"ל", ע"ש, והגאון מברודי ז"ל בשו"ת מחזה אברהם או"ח (סימן מ"ט) כתב: "הגאון מהר"י כולי ז"ל היה גדול הדור

סימן פו חילול השם

א.

מיתה. אך חיוב מיתתם היה מפני דנפיק מדבר זה חילול השם לפני המון העם, ועון חילול השם במיתה, דכתיב אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון, וכנזכר ביומא (פ"ו א') עכ"ל.

ומצאתי שכזאת ממש כתב רבינו הגדול בעל חפץ חיים ז"ל בספרו חובת השמירה (בפתיחה אות ח'): "זה הוא אפילו בסתם איש ישראל, וכל שכן אם הוא תלמיד חכם כמה מוטל החיוב עליו לשמור את דיבורו, ואם הוא עובר על לשון הרע ורכילות ואונאת דברים וכדומה, ונתפרסם הדבר בעיני ההמון, ממילא נתבזה כבוד שמים על ידי זה ונעשו כהפקר בעיניהם כל אלו הלאוין שתלויין בכח הדיבור ועל ידי זה עובר על ולא תחללו את שם קדשי שנעשו מצות ה' כהפקר בעיניהם, וכמה גדול עון זה בעיני השי"ת דאיתא ביבמות (פ"ב ב) כ"ד אלף תלמידים היו לו לרבי עקיבא, וכולם מתו מפסח עד עצרת על שלא נהגו כבוד זה בזה, והנה על עון אונאת דברים אין לנו חיוב מיתה, ועל כרחך מטעם שהיה על ידי זה **חילול השם** לפני ההמון, שתלמידי חכמים

יבמות (ס"ב ב'): "אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם רבי מאיר, ורבי יהודה, ורבי יוסי, ורבי שמעון, ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה, תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת, אמר רב חמא בר אבא ואיתימא רבי חייא בר אבין כולם מתו מיתה רעה, מאי היא אמר רב נחמן [בר יצחק] אסכרה".

ונתעוררתי דיש להבין מדוע אכן נפטרו ומתו תלמידי רבי עקיבא, דאטו "מפני שלא נהגו כבוד זה לזה" חייבים על זה מיתה, והיכן מצינו שעל כגון דא חייבים מיתה רח"ל.

וראיתי לדודי זקני ראש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהוידע שם שעמד בזה וכתב: "מה שאמרו מפני שלא נהגו כבוד זה בזה, קשה אין עון זה כדאי לחייבם

אונאת דברים הוא, והוא רק לאו בעלמא ואין חייבים על זה מיתה בידי שמים, ולמה מתו, אלא שעל ידי זה נסבב חילול השם גדול בעולם, שתלמידי חכמים רבים זה עם זה ומבזים התורה ומצותיה לעין כל".

ומפורש דהני רבותינו הגדולים תרי קראי ז"ל, נקטו שתלמידי רבי עקיבא מתו בגלל שהיה במעשה שלהם **חילול השם כנ"ל**, ועם שאיני כדאי כלל וכלל בעניותי תמה אני על עצמי, כי יש לי להבין חדא דהיכן נזכר שעל חילול השם חייבים מיתה, ועיין לקמן (אות ב'), לא אמרו אלא שעון חילול השם הוא עון גדול ורק מיתה מכפרת עליו, אבל לא אמרו שעונשו מיתה, והשווה לדברי רבינו יוסף חיים ז"ל עצמו בספרו בן יהודע שבת (ק"ד א') על אמרם כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה שכתב: "רצונו לומר אפשר שיבא לידי חיוב מיתה אם יזדמן שמדבר זה יצא חילול השם הרבה, ואם כן החיוב הוא על חילול השם דכפרה שלו תלויה במיתה, כמו שכתוב אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון" ודוק היטב.

ותו גם אם נאמר שעל עון חילול השם חייבים מיתה, עדיין קשה מדוע מתו תלמידי רבי עקיבא במיתת **אסכרה** הקשה מכל המיתות כאומרם בברכות (ח' א'), והרי מיתה שמכפרת ואפילו על עון חילול השם, היא מיתה גרידא גם אם מת על מיטתו, וזו לשון הגאון בעל מנחת חינוך ז"ל (מצוה שס"ד אות כ"ז): "ועיין בספר יפה מראה יומא (שם) שחקר בהא דמיתה ממרקת על חילול השם אם דווקא מיתה בלא עת, אבל מיתה כדרך כל האדם אינה ממרקת, או בכל ענין ממרק, ומסיק דבכל ענין מיתה ממרקת ע"ש, וכן הדעת נותנת" עכ"ל, ומפורש בדבריו שכל מיתה ממרקת ואפילו מת על

רבים זה עם זה, וכל מה שהאדם גדול יותר חילול השם הוא יותר נגדל, וכמו דכתיב בקרח שהמאמים וחמישים איש היו נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם, ורוצה לומר שממילא על ידי זה היה העון גדול יותר".

וגם בספרו זכור למרים (פרק י"א) כתב כן: "צריכים אנחנו להשתדל שנהיה אהובים זה לזה באמת, ונהיה מכבדין זה לזה, ויהיה נחת רוח להקב"ה ממנו, ועל זה נאמר הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך, שזה מורה שסתם בני אדם אינם יודעים במה למצוא נחת רוח אצל הקב"ה, ומי שמתנהג בהנהגתו להפך מכל זה, שכל אחד מתגבר על חבירו ואינו מתנהג בכבוד לגבי חבירו, וכן בכל הענינים הוא נגד חבירו, עונשו גדול מאד, ומצינו בתלמידי רבי עקיבא אף שהיו גדולים בתורה מאד, אכן מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, **נתחלל בזה כבוד שמים**, ופגעה בהם מדת הדין ומתו כולם במגפה בין פסח לעצרת, ועל זה מתאבלין כל ישראל בכל שנה בימי הספירה".

ובקונטרס "מכתבים ותקנות" לחיזוק שמירת הלשון, כתב רבינו החפץ חיים

ז"ל: "נתרבה מאוד עון חילול השם על ידי זה, ומי יודע מה יהיה ח"ו הסוף מזה. הלא ידוע מה שאמרו חז"ל אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם, ואין מקיפין בחילול השם, וידוע לכל מה שאירע בימי התנא רבי עקיבא, שהיו לו כ"ד אלף תלמידים, והיה אז דבר ר"ל, ומתו כל הכ"ד אלף תלמידים, והיה העולם שמם מן התורה, עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום, ומצא שם חמשה ושנאה להן, ועל זה נוהגים אבילות כל ישראל בכל שנה מפסח עד עצרת כידוע.

ואיתא התם שעונם היה על שלא נהגו כבוד זה לזה, ועתה נתבונן נא, דהלא רק

ב.

מדרש תנא דבי אליהו רבה (פרק י"ב): "ירבה אדם סעודתו עם תלמידי חכמים ואל ירבה סעודתו עם עמי הארץ, לפי שאחר שעה מספר עליו לשון הרע וכו', הא למדת שכל האוכל לחם עם עם הארץ על השלחן כאילו עובד עבודה זרה, ואם תלמיד חכם הוא (שאכל עם עם הארץ) מזלזל הוא את תורתו, **ומחלל שמו של אביו שבשמים**, ומאלמן את אשתו ומייתם את בניו, **ואינו ממלא את ימיו**, וקושר שם רע לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות".

ושנינו במסכת אבות דרבי נתן (פכ"ט ה"ו): "איסי בן יהודה אומר מפני מה תלמידי חכמים מתים בלא זמנם וכו' מפני שהם בוזין בעצמם".

ובפירוש מהרב בעל לקח טוב ז"ל על אבות דרבי נתן הנדפס בשנת תפ"ג (דכ"ג ע"ג) כתב: "כמו שאמרו ביומא (פ"ו א') תלמיד חכם שאין משאו ומתנו באמונה וכו', גורם דהבריות יאמרו עליו אוי לו לאביו שגידלו ולרבו שלמדו תורה וכו'. וזהו חילול השם, וכל **מקום שיש חילול השם אינו מוציא שנתו**, וראיה לזה בני עלי עליהם נאמר אם יכופר העון הזה וגו'", ואחריו נמשך ופירש בבנין יהושע: "בוזין בעצמן, על ידי חילול ה' וכדוגמת בית עלי".

וראיתי לגאון אדמו"ר מקומרנא ז"ל בספרו נוצר חסד על מסכת אבות (פ"ד סמ"ה) שפירש: "מפני שהם בוזים בעצמם - מבזים זה את זה, והוא חילול ה', שעל ידי שנהנין מדברי תורה לקנתר מבזין זה את זה, וכבוד חכמים ינחלו".

ובס"ד לי נראה לפרש "בוזין בעצמן", הכוונה שמבזים עצמן ולא מתנהגים בסגנון

מיטתו בלא יסורין כלל, והוסיף שכן כתב הגאון מהר"ש יפה ז"ל בספר יפה מראה, וסיים שכך הדעת נותנת, ועיין בזה בחיבורי שובי השולמית ח"א (סימן ח') וצורף לכאן.

וראיתי לרבינו מהרש"א ז"ל יבמות שם שכה כתב: "מפני שלא נהגו כבוד זה לזה וכו', ולא חש כל אחד מהם על כבוד תורה של חבירו, דאין כבוד אלא תורה, ולכן מתו במידה זו כי היא חייך וגו', ואמרו שמתו במיתת אסכרה, דאפשר דכל אחד דיבר לשון הרע והיה מספר בגנות חבירו, וסימן ללשון הרע אסכרה כדאמרין בשבת (ל"ג סע"א) עכ"ל".

ולפי דרך מהרש"א ז"ל שעון תלמידי רבי עקיבא היה "דכל אחד דיבר לשון הרע", אתי שפיר ומצאנו טעם מדוע מתו, שהרי במסכת שבת (ל"ג ב') אמרו: "תנו רבנן **אסכרה** באה לעולם וכו' רבי אלעזר ברבי יוסי אומר על **לשון הרע** וכו', מכה זו [של אסכרה] מפני מה מתחלת בבני מעיים וגומרת בפה, רבי אלעזר ברבי יוסי אמר מפני שאוכלין בה דברים טמאין. דברים טמאים סלקא דעתך, אלא שאוכלין בה דברים שאינן מתוקנים", ופירש רש"י ז"ל: "דברים טמאים סלקא דעתך, וכי עונשה מיתה, דבשלמא לשון הרע עונשה מיתה דכתיב (תהלים ק"א) מלשני בסתר רעהו אותו אצמית. מתוקנין מעושרים, שהטבל במיתה בידי שמים".

הרי שעל עון לשון הרע אכן חייבים מיתת אסכרה, ואחר שתלמידי רבי עקיבא נכשלו [וכמובן בדק מן הדק] בענין לשון הרע כדכתב מהרש"א ז"ל, לכן פגעה בהם מידת הדין ונענשו ב"מיתה" כמו שנענש מדבר "לשון רע", ושעונשו דייקא במיתת "אסכרה" כדאמרו במסכת שבת כנ"ל, דוק ועיין.

והיינו לאומרים שסיבת מיתת תלמידי רבי עקיבא היתה בגלל עון חילול השם, אבל רבינו מהרש"א ז"ל פירש שסיבת מיתת תלמידי רבי עקיבא היתה בגלל עון לשון הרע, ונתבאר במקומו. [ובס"ד עכשיו נדפס לעיל אות א'].

מיהו חושבני שאינו מוכרח, ובפרט לפי דברי האמורא מר בריה דרבינא שאמר דאין מקיפין בחילול השם, היינו לומר שאם היתה שקולה מכרעת כנ"ל, וראיתי בסמ"ג (לאוין ב') שהעתיק רק דבריו, והשמיט דברי מר זוטרא שאין עושין כחוננוי ודוק היטב.

וכתב בספר חפץ חיים בפתיחה סוף חלק הלאוין: "הרי חשבנו שבעה עשר לאוין הרגילים לבוא על ידי סיפור לשון הרע ורכילות, וכו' והרבה מהלאוין הנ"ל, חייבים עליהן מיתה בידי שמים, כמו על גנות דאלמנה ויתום, ועל חילול השם" עכ"ל.

ונעלם ממני ואיני יודע מנין הא, דעונש חילול השם הוא מיתה בידי שמים, ועיין סנהדרין (פ"ג ב'), והרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות סנהדרין (פי"ט ה"ב) כשמנה אותם חייבי מיתה בידי שמים לא הזכיר בכללם עון חילול השם שחייב מיתה בידי שמים, וכן בספר החינוך (מצוה רצ"ה ורצ"ו) בענין חילול ה' לא הזכיר זאת, עיין שם וצ"ב.

וגדולה מזו גם רבינו החפץ חיים ז"ל עצמו בספר מצוות קצר שלו (לא תעשה קנ"ה) כתב: "ועון חילול השם חמור מאד, שאין כח בתשובה ויום הכיפורים לכפר, אלא הן תולין ומיתה מכפרת, ונוהג בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ובנקבות", אבל לא הזכיר שעונשו שחייב מיתה בידי שמים, וצ"ב.

תלמיד חכם, כמפורש בדברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות דעות (פ"ה ה"א): "כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובעזרתו, והוא מובדל בהם משאר העם, כך צריך שיהיה ניכר במעשיו, במאכלו ובמשקו ובבעילתו, ובעשיית צרכיו, ובדבורו ובהילוכו ובמלבושו, ובכלכלו דבריו ובמשאו ובמתנו, ויהיו כל המעשים האלו נאים ומתוקנים ביותר", וכהיה דאמרו בשבת (ק"ד א') תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב וכו', וראה לדבר מהא דאמרו באבות דרבי נתן (ספ"ז) "**בזזה** את עצמו" ע"ש, ושם מבואר שהכוונה **בזזה** את עצמו, ומינה נמי לנדון דין ודוק היטב.

והנה מה שכתב בפירושו לקח טוב הנ"ל **וכל מקום שיש חילול השם אינו מוציא שנתו**, הוא חידוש ולא נתבאר מקור הדברים, ובמסכת קידושין (מ' סע"א): "תנן התם אין מקיפין בחילול השם אחד שוגג ואחד מזיד, מאי אין מקיפין, אמר מר זוטרא שאין עושים כחוננוי. מר בריה דרבינא אמר לומר שאם היתה שקולה מכרעת", ופירש רש"י ז"ל: "אין עושין לו כחוננוי, המקיף לאדם פעמים רבות וגובה כל הקפותיו יחד אין עושין כך מלמעלה למחללי השם אלא נפרעין מיד: שאם היתה, כף המאזנים שקולה ויש באחד העונות חילול השם מכריע את הכף לחובה". [בירור ענין אין מקיפין בחילול ה' נתבאר בחיבורי שובי השולמית ח"א (סימן י"א) עש"ב].

ואולי הרב לקח טוב ז"ל הבין ש"בחילול השם נפרעין מיד" כנ"ל, דהיינו שימות תוך שנתו רח"ל, ולפי זה יובן מדוע מתו כל תלמידי רבי עקיבא מפסח עד ל"ג בעומר כההיא דיבמות (ס"ג ב') ועיין בזה בחיבורי כנסת חיים (סימן ר' דף ק'), דאין מקיפין בחילול השם ונפרעין מיד ודוק.

וכמו שכתבתי בהקדמתי לספרי עתרת החיים ע"ש, וכן כתב בספר דברים אחדים (דנ"ב ע"ב) ע"ש. והיינו טעמא דנקראו **חיים** שהם מצילים למי שנתחייב מיתה, דהיינו שיש בידו עון חילול השם דמיתתו כפרתו, והשלשה דברים הנ"ל המה כפרה לזה **וחיה יחיה**, ולכך יאה ונאה שיקראו חיים עכ"ל.

ומבואר שתפילה מכפרת על עון חילול השם, ומי שח"ו נכשל בעון חילול השם על ידי תפילה יאריך ימים כנ"ל, וראיתי בספר עזר מצריו ח"א (דרט"ו ע"ב) הביא דברי אדמו"ר הגאון מהרי"ד מבעלזא זצ"ל דמה שאמרו רז"ל שעל חילול השם רק מיתה מכפרת, היינו בתשובה בלא **תפילה**, רק על ידי תעניות וכיוצא בזה, אבל **בתפילה ובתחנונים** לפני השי"ת - אין לך דבר העומד בפני התפילה, והרי זה כמו שאר צרכי האדם שמתפללים אל השי"ת, והוא נותן ע"ש, ועוד הוסיף שם מספר אורח משפט (דף קכ"ב) שלתפילה יש תורת "שעיר המשתלח" שמכפר על הכל, וזהו יסוד גדול יחזק השבים ולא יהיו נדחים לעולם ע"ש.

ובזאת ראיתי לגאון רמ"ז ברז"ם שליט"א בספר אמרות משה ח"ד (סימן ט"ז דקצ"ז ע"א) שכתב: "מצאתי בכתב יד אאמו"ר זצ"ל - והם דברים שכנראה ששמע מרן החזון איש זצ"ל - שכתב: מה שאמרו ביומא (פ"א א') ארבעת חילוקי כפרה, הכל בלי תפילה, אבל תפילה יכולה לשנות, אברהם עמד בתפילתו והתפלל על סדום שהיו רעים אולי יש חמישים ואולי יש וכו'" עכ"ל.

חרי לנו שלשה נביאים שמתנבאים בסגנון אחד, דאף בעון החמור חילול השם רח"ל, שאמרו עליו שעם שחזר בתשובה מכל מקום רק מיתה מכפרת, היינו בלא תפילה,

ושמא כוונתו להיחיד דיבמות שמתו תלמידי רבי עקיבא בידי שמים, ורבינו החפץ חיים ז"ל לשיטתו (לעיל אות א') שהעון שמתו תלמידי רבי עקיבא היה חילול ה' כנ"ל בראש דברינו וצ"ע.

ועתה עלה בדעתי שרבינו החפץ חיים ז"ל למד זאת שעל עון חילול השם יש חיוב מיתה בידי שמים, מדברות קדשו של החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל בשערי תשובה (שער ג' אות קי"ג) עיין שם, וילמד עליו רעו מה שכתב רבינו החפץ חיים ז"ל שם שעל גנות יתום ואלמנה חייב מיתה בידי שמים, וגם זה לא זכרוהו בתלמוד סנהדרין וברמב"ם הנ"ל, אבל הם דברי רבינו יונה ז"ל בשערי תשובה (שער ג' אות ק"ט) ודוק.

ורבינו הגדול הגאון רבינו מאיר שמחה הכהן זצ"ל בספרו משן חכמה שמות (כ"ב כ"ג) כתב: "מצער אלמנה ויתום, לא נמנו בהנך המחוייבים מיתה בידי שמים (בסנהדרין פ"ג ב'), משום דכתיב כי אם צעק יצעק וגו', דווקא כשצועק אבל אם אינו צועק לא, ואף לפי מה דדריש במכילתא שמוע אשמע לשאינו צועק, מכל מקום אינו בהרגתי אתכם רק עונש בעלמא, ואמרו בבא קמא (צ"ג א') דגם מהצועק נפרעין ממנו ע"ש, לכן לא נמנה במחוייבי מיתה בידי שמים", ושיטת רבינו יונה ז"ל הנ"ל לא הזכיר, ונתבאר הענין במקומו בס"ד.

ג.

כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספר נפש חיים (מערכת ת' אות ל"ח): "שלשה נקראו חיים, תורה כדכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה. גמילות חסדים כדרשתם ז"ל בירושלמי פאה (פ"א ה"א ד"ד ע"א) ובדבר הזה תאריכו ימים זו גמילות חסדים, תפילה נקראת חיים

רב כהנא, שהיה כהן מבית עלי שעונם היה חילול ה' כמפורש בשערי תשובה ש"ד אות ט"ז), והיה מאריך בתפילה כדי שיזכה לאריכות ימים, כמפורש בירושלמי ראש השנה (פ"ב ה"ה ד"ג ע"א), ונתבאר היטב במקומו בס"ד. [ועיין בחיבורי הנכחי (ערך גבאי צדקה, וערך ענוה, וערך תפילה בציבור)].

אבל כל שמתפלל ומעתיר - כח התפילה לכפר גם על עון חילול השם ודוק היטב.

וענין התפילה שמכפרת עון חילול השם ויזכה לחיים, היינו הן תפילות פרטיות שהאדם עצמו מתפלל מתחנן ומעתיר לפני השי"ת, והן שיאריך בתפילת העמידה, וכעובדא דהאמורא

סימן פז

חינוך הבנים לתורה

שאנכי מזהיר אשר תצוו את בניכם, כי הוא חייכם, כי סגולת מצוה זו להדריך הבנים בעבודת ה', **זוכה לאריכות ימים כי בדבר הזה תאריכו ימים** עכ"ל.

ועיין עוד לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו תוכחת חיים ח"א (דף קכ"ח), ובחיבורי הנכחי לעיל (ערך המסלק בנו מלימוד תורה) וצרף לכאן.

כתב הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בסוף הקדמת ספרו צוואה מחיים: "זהו כוונת הכתוב (דברים ל"ב מ"ו) ויאמר אליהם שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצוו את בניכם לשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת. כי לא דבר ריק הוא מכם כי הוא חייכם ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה אשר אתם עוברים את הירדן שמה לרשתה. דהכוונה כי לא דבר ריק הוא מכם זה

סימן פח

חישוב תקופות ומזלות

ומזלות שנאמר ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות, הרי שחישוב תקופות ומזלות חכמה ובינה, איקרי ואנן קיימא לן דהחכמה **תחיה בעליה** ודוק.

וכתב לי מעלת ידידי הרה"ג רבי יעקב חזקיהו פיש שליט"א: "בספר סדר הדורות כתב דהא דשמואל לא נסמך כי אולי היה מבית עלי דאמרו עליהם שלא יסמכו, עיין סנהדרין (י"ד

הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו קול החיים (דף קט"ז אות ע"ב) כתב: "היודע תקופות יאריך ימים. ומר בריה הגאון רבי אברהם פאלאגי ז"ל בסוף ספרו והוכיח אברהם, חשף מקורו וציין לספר מקור חיים על ספר ישעיהו (דנ"ד ס"ב), ואין ספר זה תחת ידי.

ובפשיטות נראה לי לומר בס"ד דטעם הדבר יובן עם מאמרם ז"ל במסכת שבת (ע"ה א'): "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות

עשר חדש והוה יאוש בעלים, וזה לפני משורת הדין, וכן בבבא בתרא (צ' א') שהיה מוכר בזול כדי ששער השוק יהיה זול כל השנה ע"ש, דכל כי האי דמוותר מממונו זוכה לאריכות ימים, כאמרם להדיא במגילה (כ"ח א') ועיין בחיבורי ויחי יעקב (סימן כ"ז) מה שהוספנו בזה בס"ד.

והיינו נמי שהיה אבוא דשמואל איש אמת ביותר, כמבואר במדרש שמואל (פ"י ס"ג) עיין שם בארוכה במעשהו עם רבי יהודה בן בתירה, כי הדבוק באמת יאריך ימים כההיא דסנהדרין (צ"ז א') וכדכתיבנא בחיבורי ויחי יעקב (סימן ל"ז) ע"ש.

וכן היה אבוא דשמואל מחנך בנותיו לצניעות בתירה כשבת (ס"ה א'), שהרי גם על ידי צניעות זוכה לשנות חיים וכדכתיבנא בס"ד בחיבורי ויחי יעקב (סימן ט"ו), ובחיבורי הנכחי לקמן (ערך צניעות).

ובמסכת ביצה (ט"ז ב') מבואר שאבוא דשמואל היה מערב עירובי תבשילין עבור כל אנשי עירו ע"ש, ויש לומר דמשום דרצה גם כן שיהיה בזה זיכוי הרבים, וקיימא לן שהמזכה לרבים יאריך ימים, וכדכתיבנא בס"ד בחיבורי הנכחי לעיל (ערך זיכוי הרבים) ע"ש.

ובאמת הועילו לו מאוד כל הנהגות אלו, שהרי אבוא דשמואל הפליג בזקנה והאריך ימים ושנים, מזמן התנא רבי יהודה בן בתירה, עד זמן רב יהודה נשיאה נכד רבי וכדכתב בסדר הדורות בערכו (ד"א ע"ב) ע"ש.

ועל פי האמור שהיה אבוא דשמואל זהיר במאוד מאוד בממון חבירו, ומצויין היה לוותר מממונו כדאייתנא לעיל בס"ד, הבנתי עומק דברות רש"י ז"ל במסכת חולין (ק"א ב')

א'), ובזה רציתי לפרש מה שאמרו על שמואל שהיה בקי בשבילי דרקיעא כשבילי דנהרדעא עיין ברכות (נ"ח ב'), שעסק שמואל בהא כי רצה שעל ידי סגולה זו יאריך ימים ויחיה, שהלא מבית עלי קאתי". עד כאן דבריו ודפח"ח.

ובס"ד אני מצאתי לגאון רבי מנחם קירשנבויס ז"ל הי"ד בספרו שו"ת מנחם משיב ח"ב (סימן ט"ז דף ע"ה) שכתב: "ושמואל לא נסמך, דאולי בא מזרע עלי, דאמרינן אין נסמכין לבית עלי, ובמקום אחר [א"ה יח"ס: נמצא בדבריו לקמן סימן מ"ו], כתבתי הטעם דשמואל חכם יתקרי (כאומרם בבבא מציעא פ"ה סע"ב) על פי מה שאמרו ז"ל בשבת (ע"ה א') כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, איזוהי חכמה ובינה שהיא לעיני העמים הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות, ושמואל דנהירין ליה שבילי דרקיעא כשבילי דנהרדעא, ולא היה מעיין בהו אלא בעידן דנפיק לבית המים כמדרש דברים רבה (פ"ה ס"ו) ועיין תוספות תענית (ז' א' ד"ה אף), וכן יוסף שחשב שנות השבע והשנים הרעות על כן קראהו נכון וחכם בבראשית (מ"א ל"ג), וכן על רבי מאיר אמרו חכם וסופר כגיטין (ס"ז א') ועיין ברש"י שם, והרי רבי מאיר הלך לעבר שנה בעסיא, ולא הניח רבי מאיר חכם כמותו בארץ כדכתבו התוספות יבמות (קט"ו א'), עד כאן דברי הרב מנחם משיב ודפח"ח.

ואני אומר ומוסיף בס"ד שעל פי האמור ששמואל מבית עלי קאתי, נוכל להבין ולהסביר היטב את הנהגות החסידות המופלאות של אבוא דשמואל הוא האמורא אבא בר אבא, כההיא דברכות (י"ח ב') בזהירותו המרובה בממון יתומים, וכן בבבא מציעא (כ"ד ב') שוותר והחזיר אבידה אף שכבר עברו שנים

חמישים ושתים שנה, שמואל הרמתי, שלמה המלך, שמואל הקטן, ושמואל בר אבא הוא חבירו של רב שנקרא שמואל ירחינאה ע"ש. ובעת נעלם ממני ולא ידעתי היכן המדרש הזה, אבל לענ"ד יש לתמוה טובא, דהנה מפורש ששמואל היה בזמן רבי יהודה הנשיא שהרי היה רופאו כאומרם בבבא מציעא (פ"ה סע"ב), ובוודאי שלא היה אז שמואל עול ימים וצעיר לשנים שהרי רבי יהודה הנשיא רצה אז לסמוך את שמואל לרבי וכמפורש שם, ומינה שלא היה שמואל צעיר, שהרי רבי מאיר שהיה יחיד בדורו עיין עירובין (י"ג ב'), כשסמכוהו לרבי לא קבלו, כי צעיר לשנים היה, עיין ירושלמי סנהדרין (פ"א ה"ב), ובבלי סנהדרין (י"ד א') ובפירוש רש"י ורבינו חננאל ועיין בדקדוקי סופרים שם, ובאגרת רב שרירא גאון (דף כ"ח), ע"ש.

ולפי זה בעל כרחין היה שמואל לפחות כמו בן שלשים שנה אם לא יותר, וזמן פטירת רבי יהודה הנשיא לא נתברר בדיוק ורבו השיטות בדבר, יש אומרים שנפטר בשנת ג' אלפים ותתקמ"ח לבריאה, ויש אומרים שנפטר בשנת ג' אלפים ותתקנ"ד, ויש אומרים שנפטר בשנת ג' אלפים תתקע"ט, וכמבואר כל זה בספר סדר הדורות ח"א (ערך רבי יהודה הנשיא דפ"א ע"ג וע"ד), ועוד שם (ערך רב אדא דט"ו ע"ד), ובספר תולדות תנו"א (דף תקע"ו ודף תר"ח), ועוד שם (דף תקמ"ב) ע"ש, ועיין בספר טהרת המים חלק שיורי טהרה (מערכת ר' אות ל"א) ודוק.

והאמורא שמואל נפטר בשנת ד' אלפים ועשר, וכמבואר באגרת רב שרירא גאון (דף פ"ב) ובסדר הדורות (שם דפ"ב סע"א), ולהאמור במדרש שהביא הרשב"ץ ז"ל ששמואל נפטר בן נ"ב שנה, יוצא שנוולד שמואל בשנת ג' אלפים תתקנ"ח, ולא מביא

שכתב: "אבא בר אבא אביו של שמואל, חסיד גדול היה" עכ"ל.

ויש לדקדק, מדוע רש"י ז"ל נקט בדווקא תואר זה שאבוא דשמואל חסיד גדול היה, ויובן היטב עם מה שלימדנו רש"י ז"ל עצמו במסכת שבת (ק"כ א'): "אם חסידים הם יש להם לוותר משלהם בכל דבר שיש בו נדנוד עבירה וכו', חסיד לא מיקרי אלא אם כן מוותר משלו" עכ"ל, והיינו דאמר רש"י ז"ל כאן, דאבוא דשמואל חסיד גדול היה, והבן היטב. [ובזה תבין גם כוונת רש"י בההיא דבבא קמא (ק"ד א') גבי נטלו המוכסים חמורו וכו', ופירש רש"י שהוא "חסיד" ואינו רוצה וכו', כי חסיד מוותר ממון כשיש בו סרך איסור כנ"ל, ולענ"ד שורש הדבר יש למצוא בדברי התנא במסכת אבות (פ"ה מ"י): "שלי שלך ושלך שלך - חסיד" ודוק היטב].

איברא דכל זה לא כתבתי אלא לפי דרכם של רבותינו הנ"ל שצדדו ורצו לומר ששמואל בא מבית עלי, אבל בעניותי קשה לי על הא מההיא דבבא מציעא (פ"ה סע"ב) שרבי הוה קא מצטער למסמכיה לשמואל לרבי ולא איסתייעא מילתא, ואמר לו שמואל לא ליצטער מר, לדידי חזי לי לספרא דאדם הראשון, וכתב ביה שמואל חכם יתקרי ורבי לא יתקרי ע"ש, ומדוע השיבו שמואל כן, והיה לו למינקט לעיקר את הטעם שהוא בא מבית עלי ולכן לא זוכה לסמיכה, וכפי שאכן השיבו אותם אמוראים לרבי יוחנן כשבקש לסמכם ולא עלתה בידו שאמרו לו אנן קאתינן מבית עלי ואין נסמכין לבית עלי וכמפורש בסנהדרין (י"ד א'), וי"ל.

ודע דמצאתי לרשב"ץ ז"ל בספרו מגן אבות על מסכת אבות (פ"ד מ"ט, דף קס"ו) שכתב: "ואמרו במדרש כי ארבעה מתו בני

שהיא תמוהה טובא וכנ"ל, ועיין בהקדמת סדר הדורות (אות א' סד"ה כשאומר), ולגאון חיד"א ז"ל בספרו מראית העין בבא מציעא (פ"ה א' ד"ה ולמה), ולבבא בתרא (קמ"ו א' ד"ה ואמר), והגהות יעב"ץ ברכות (י"ח ב') ואכמ"ל.

ועוד יש להעיר דבירושלמי תענית (פ"ד ה"ב ד"כ ע"ב) שרבי חנינא זכה לאריכות ימים, ותלה זאת (בצד אחד) משום שויתר על מקומו ונדחה להיות שלישי, וכזאת עשה גם שמואל האמורא שנדחה להיות שלישי ע"ש, ולכאורה אם נח נפשיה בהיותו בן נ"ב שנה כנ"ל, איה אריכות ימיו, ומדוע זכות זו ששמואל ויתר על מקומו ונדחה להיות השלישי, לא עמדה לו להאריך ימים כרבי חנינא, ועיין.

לאומרים שרבי יהודה הנשיא נפטר בשנת ג' תתקמ"ח או בשנת ג' תתקנ"ד והיינו **שנפטר רבי לפני שנולד שמואל**, וזה לא יתכן כלל, ונסתר מתלמוד ערוך וכנ"ל.

וגם למאן דאמר שרבי נפטר בשנת ג' תתקע"ט, מלבד ששיטה זו תמוהה טובא וכמפורש בתולדות תנו"א שם, עוד יוצא לנו שהיה שמואל בעת פטירת רבי כבן כ"א שנה, ואינו מחוור לומר דאז בהיותו בגיל צעיר כזה רצה רבי לסמכו כנ"ל, ומה גם שאין מבואר בתלמוד שם שהיה זה בשנה **האחרונה** של רבי, ואולי היה זה אף כמה שנים מקודם, ואז שמואל היה יותר צעיר, וכל זה רק לפי השיטה המאחרת את שנת פטירת רבי, וכבר כתבנו

סימן פט

חנוכה

רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין בספרו פרי צדיק ח"א (מאמרי חנוכה מאמר י"ג): "אליהו זכור לטוב שורש תורה שבעל פה, והוא שיגלה כל עומק וסתרי תורה שבעל פה, ויתקן כל הספיקות, ועל ידי כן יתקן כל מעשי ישראל שיחזירם בתשובה ועל ידי זה ישכון השי"ת בלב ישראל. ועל ידי המזבח שבנה בהר הכרמל חידש אליהו שאף שאינו במקום המקדש מכל מקום יוכלו ישראל לזכות להתגלות כזה. שיוכו ליחוד באורח פרט ה' הוא האלהים.

ובן בחנוכה נעשה חנוכה בכל יום חנוכה הבית שהשי"ת שוכן בלב ישראל, ולכן בחנוכה הזמן לזכות לעשות תשובה עלאה אם יהיו חטאיכם כו', כשלג ילבינו שיהא הכל נעשות כזכיות וכאמור וזה שורש **החיים** שזוכין על ידי אליהו כאמור וכו' וכו', וזה הוא שכתבו בספרים דחנוכה ההשלמה מראש השנה,

כתב בספר אהבת ישראל מויד"ניצא (פרשת מקץ אות ר"ד): "ענין הדלקת נר חנוכה הכולל ימין ושמאל, כדאיתא בשבת (כ"ב א') כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה בימין, **"מזוזה"** אותיות **"זו מות"**, הוא אריכות ימים שבימין (עש"ה אורך ימים בימינה, בשמאלה עושר וכבוד), ועל ידי מצות הדלקת נר חנוכה שהוא שמאל, זוכים להמשיך שפע פרנסה טובה, כרמז **"להדליק נר חנוכה"** עם הכולל גימטריא **"פאי חתך"**, שמות הפרנסה, הכולל גם אריכות ימים, כמאמרם ז"ל (תענית ח') כי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב - הערת בני בכורי הרה"ג חו"ב רבי אברהם אליעזר שליט"א. [וראיתי שגם בספר שמן ראש על חנוכה (דקפ"ג ע"ב) האריך שמצות הדלקת נרות חנוכה מביאה אריכות ימים עש"ב].

ואביא כאן מדברות קדשו של הגאון אדמו"ר

במהרה בימינו ונשוב לקדש על פי הראייה, אז הרחוקים - דעתידה ארץ ישראל להתפשט בכל הארצות (פס"ר רפ"א) - בודאי יעשו חנוכה תשעה ימים, כן נראה לענ"ד עכ"ל.

ולעומת זה מצאתי לשארי דודי זקני הגאון ריש גלותא דבבל רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן איש חיל ח"ב (דרוש א' לשבת תשובה ד"ב רע"א) שכה כתב: "וכן נמי זכרון הנס שעושין בנר חנוכה, אינו נוהג אחר ביאת המשיח, דאין מדליקין עוד נר חנוכה", וכו' ע"ש. וכל העניין צ"ע.

שבראש השנה ספרי חיים פתוחין וכל הבקשות על החיים, ובחנוכה ההשלמה על ידי שזוכין לאור הגנוז לעמלי תורה שבעל פה זוכין **לחיי עולם**, ואז הזמן שיתוקן כל מעשי ישראל על ידי תשובה עלאה שזהו בחינת **תחיית המתים** שבא על ידי אליהו עכ"ל ק.

ודע שראיתי דבר חדש בספר מנחת חינוך (מצוה ש"א אות ו') שכתב: "האידנא דאנחנו בקיאים בקביעות, ורק משום מנהג אבותינו דשלחו מתם וכו', ועל דרבנן לא חששו כל כך על כן אנחנו עושים חנוכה רק שמונה ימים, אבל כשיבנה בית המקדש

חידושי סוגיות

(פסחים צ"ד א')

א. בענין תנא דבי אליהו

[וזאת ליהודה הערות קצרות אות ג עמוד קל']

יהוסף מאמר תהלוכות האגדות (פרק ז') בארוכה בענין זה. [וכבר עורר הגאון רמש"ש ז"ל שדברי הבאר שבע מועתקים מספר מאור עינים כאשר עשה כן כמה פעמים, עיין בספר מבחר כתביו דף קע"א בהערה ע"ש].

ויש לי להעיר כי מצאתי לחד מגדולי המורים מרבנן קמאי מר ניהו רבה הרשב"ץ ז"ל בספרו מגן אבות (ח"ג פ"ג דל"ד ע"א) שכה כתב: "ואין מה שאמרו בתלמוד תנא דבי אליהו נאמר על אליהו התשבי, שהרי מצינו בתלמוד תנא דבי אליהו רבי נתן אומר בפסחים (צ"ד א'), אם כן היה אחרי רבי נתן שהוא אחרון לתנאים", וכו', והרי זה מפורש יוצא מפי תנא קדמון שתנא דבי אליהו הנזכר בתלמוד אינו אליהו הנביא. ובאמת הרואה יראה שהרבה יש לעיין בדברות קדשו של הגאון חיד"א ז"ל ועכשיו אין הפנאי מסכים ואי"ה עוד נעיין בה. [תש"מ].

שבת (י"ג א'): "תנא דבי אליהו מעשה בתלמיד אחד שקרא הרבה ושנה הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה" וכו', [ועוד נזכר תנא דבי אליהו בתלמוד בפסחים (צ"ד א' וק"ב ב'), ומגילה (כ"ח א'), וקידושין (פ' ב'), וסנהדרין (צ"ב א' וצ"א א'), ועבודה זרה (ה' ב' וט' ב') ונדה (ע"ג א')].

וראיתי לגאון חיד"א ז"ל בספרו עין זוכר (מערכת ת' אות כ') שכה כתב: "תנא דבי אליהו הרב באר שבע כתב שהוא התנא המוזכר בהקדמת הרמב"ם ז"ל, ואנכי איש צעיר תמהתי עליו ועל הרב שיירי כנסת הגדולה שהביא דבריו והוכחתי בראיות מופתיות שהוא אליהו הנביא זכור לטוב" עש"ב, ועוד האריך בזה הגאון חיד"א ז"ל בספרו שער יוסף בהשמטות בסוף הספר (דקכ"ט סע"א דפו"ח) ובספרו שם הגדולים (חלק הספרים מערכת ס' אות ו') ע"ש. ועיין שו"ת זכר

ב. בעניני עליה לרגל אם מותר היה לעלות לרגל על גבי בהמות

[כנסת חיים סימן רז]

ע"ש, וכן מחגיגה (ג' ע"א) "מה יפו פעמין בנעלים בת נדיב, כמה נאים רגליהם של ישראל בשעה שעולין לרגל" ע"ש, וכתב דמשמע מזה כי אפילו העליה לרגל שהוא מקום רחוק וטרח רבה, אפילו הכי היו

א. עיין שו"ת תורה לשמה לש"ב דו"ז הגאון מוהר"י ז"ל (חאו"ה סימן מ') שדן בענין שכר פסיעות שיש להולך לבית הכנסת אם הוא דווקא בהולך ברגליו או גם לרוכב על גבי בהמה, והביא מהגמרא בסוטה (כ"א ע"א) בזה,

רגלים, ולהלן הוא אומר (ישעיה כ"ו) תרמסנה רגלי עני פעמי דלים, אזהרה לישראל שלא יעלו אלא ברגליהם, וכן הוא אומר מה יפו פעמך ברגלים בת נדיב" עכ"ל. ומתבאר דבעליה לרגל בעינן שיעלה דוקא ברגליו. ועיין היטב במכילתא שם, והובא בילקוט שמעוני (סוף רמז שנ"ה), ע"ש.

מיהו עיין פסחים (דצ"ד רע"א) "תנו רבנן היה עומד חוץ למודיעים, ויכול ליכנס בסוסים ובפרדים, יכול יהיה חייב, תלמוד לומר ובדרך לא היה, והלה היה בדרך". ועיין בפירוש רש"י ז"ל. וכן הוא בירושלמי שם (פ"ט ה"ב. ומה שכתב בפני משה בביאור "כידו", צע"ק). ומשמע דנהגו לרכוב על גבי בהמה, ודו"ק.

ועוד מתבאר כן ברש"י ז"ל תהלים (מ"ב ה') שכתב "את זאת אני זוכרת ונפשי משתפכת, בזכרי עלית הרגלים שהייתי עוברת בגדודי בני אדם, ומדדה עמהם עד בית אלוקים. בסך לשון סכך וסוכה, כלומר בעגלת צב שהיו מחופות כמין סוכה, ושמן בלשון אגדה סקפסטאות ואסקופטים". ומתבאר גם כן דהיו עולים לרגל בעגלות צב. ומקור דברי רש"י ז"ל במדרש תהלים (שם סימן ד') "מהו בסך, כשעולים לרגל לראות פניך בסקפסטאות כמין סוכה", ועיין שם בהערות. וכן הוא בילקוט המכירי שם (סימן ח'), ועיין שם היטב (בסימן יו"ד), ודו"ק.

ועיין מכילתא דרשב"י משפטים (כ"ג י"ד עמוד 217) "שלוש רגלים, הכל לפי רגליו של אדם, אין דומה הבא מבית פאגי, להבא מבית פרס". וכן הוא במדרש הגדול שם. ואולי כוונת הדברים שהבא מבית פאגי צריך לבוא ברגליו, משום דהיה מקום קרוב לירושלים ת"ו. (ועיין רש"י בבא מציעא צ' ע"א, ושם בגליון הש"ס לרעק"א ז"ל, ובספר יד אליהו, ועוד עיין תוספות יום טוב

מדקדקים ללכת ברגליהם. והגם שבוודאי הרחוקים ביותר היו רוכבים, עם כל זה נראה דבסמוך לירושלים היו הולכים ברגליהם.

עוד כתב שם (בד"ה וכן) דמהא דרפ"ק דחגיגה, הכל חייבים בחגיגה חוץ מחש"ו, ומי שאינו יכול לעלות ברגליו, איזהו קטן כל שאינו יכול לרכוב על כתפו של אביו דברי בית שמאי, ובית הלל אומרים כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית, שנאמר שלש רגלים, ופירש רש"י הראוי לעלות ברגל חייב הכתוב, ועיין שם בגמרא בדף ו' וכו'. ומוכח מכל זה דקפדינן אהילוך מירושלים להר הבית, עכתד"ק, ע"ש.

והנה לעיקר שאלתו, יש להביא ראיה ברורה בס"ד, דעיין בפרה (פ"ג מ"ז) בסדר שריפת פרה אדומה, דתנן התם "וזקני ישראל היו מקדמים ברגליהם להר המשחה" ע"ש, וכן הוא ברמב"ם ז"ל הלכות פרה (פ"ג ה"ב). וכתב הר"ב תוספות יום טוב ז"ל שם, "ברגליהם, משום חיוב מצוה לא היו רוכבים". וכן כתב בתפארת ישראל שם (אות נ"ג) "קא משמע לן דמחביבות המצוה לא רכבו הסנהדרין לשם אלא הלכו ברגליהם" ע"ש, ודו"ק. וק"ק על מוהרי"ח ז"ל שלא הביא למשנה שם דמשם ראיה ברורה לענ"ד לשאלתו. וע"ע לידידו הרה"ג מהר"א גרינבלט שליט"א בס"ה שו"ת רבבות אפרים (תא"ח סימן ס"ח) מה שכתב שם בשאלה הזאת, והביא גם כן משם כמה חכמי דורנו שליט"א בזה, ע"ש, אך לא הביאו ממשנה זאת, ודו"ק.

ב. גם מה שכתב מוהרי"ח ז"ל שבעליה לרגל הרחוקים ביותר בוודאי היו רוכבים וכו', יש להעיר מדברי חז"ל במדרש שהובא בפירוש רבינו בחיי ז"ל על התורה שמות (פכ"ג ט"ו דקס"ו ע"א) וזל"ש, "ובמדרש שלש פעמים שלש

פטורי מלעלות, ודלא כפירוש רש"י ז"ל שם. ועיין משנה למלך מה שכתב בזה. והרמב"ם ז"ל גם הביא דרשה אחרת דמעונג פטור, ודלא כגמרא שם, ע"ש. ולכאורה אם מותר לרכוב על גבי בהמה, מדוע הענוג שלא רגיל ויכול ללכת על גבי רגליו פטור, נימא ליה שירכב בעגלת צב וכיו"ב, ויעלה ויבוא ויגיע ויראה. ועיין היטב ברמב"ם שם (פ"ב ה"ב) ובכסף משנה שם, וכן הוא במאירי שם (ד' ע"ב). וע"ע שו"ת מהרי"ט ח"ב (חאה"ע סימן י"ד ד"ה ואיכא), ובספר עמק יהושע בדרשות (דרוש ט' ד"ח ע"ד), והבן היטב, ואכמ"ל. אלא שמע מינה דאין לרכוב על גבי בהמה, כך נראה לכאורה. [ואפשר דמשום הא יליף לה הרמב"ם ז"ל מקרא אחרני דמעונג פטור מלעלות לפוטרו אף בכהאי גוונא, עייש"ד, ובלחם משנה, וילע"ע בזה, וקצרתין].

ובאמת מצאתי בס"ד לרבינו המאירי ז"ל ברפ"ק דחגיגה בביאור המשנה שכתב וזל"ש "ואמר אחר כן דרך כלל מי שאינו יכול לעלות ברגליו, ופירשו בגמרא לרבות המעונגים ביותר, שלא הורגלו בדריסת הרגל, שלא חייבה תורה לעלות על ידי רכיבה. וגדולי הרבנים (רש"י) פירשו שאין יכולים לילך בלא מנעל, וראיה לדבריהם מה שהביאו עליה בגמרא, מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי, שהרי אין נכנסים להר הבית במנעל. ומכל מקום הקשו עליו כשיגיע להר הבית יכרוך סודר על רגליו ויבוא. אלא שהעיקר כדעת הראשון, ואף על פי שבתלמוד המערב שבמסכת פסחים (פ"ד

ותפארת ישראל מנחות פ"ז מ"ג, ואכמ"ל). אבל מי שנמצא במקום הנקרא בית פרס, יכול לבוא על גבי בהמה, וכעין מה שכתב מוהרי"ח ז"ל בתורה לשמה הנ"ל. או אפשר כוונת המדרש לגבי השכר, דאין דומה שכרו של הבא מבית פאגי דקרוב לירושלים, להבא ממקום רחוק, וכעין הא דאיתא באבות דרבי נתן (פרק כ"ז בנוסח ב') "מעשה בחמר אחד שבא אצל הלל הזקן, אמר ליה רבי ראה מה אנו יתרים מכם, שאתם מצטערים בכל הדרך הזו ועולים מבבל לירושלים, ואני יוצא מפתח ביתי ולן בפתחה של ירושלים. שתק והמתין לו זמן, אמר ליה בכמה את משכיר לי חמורך מכאן ועד אמאוס, אמר ליה בדינר, עד לוד בכמה, אמר ליה בשנים, עד קיסרין בכמה, אמר ליה בשלש. אמר ליה רואה אני לפי שאני מרבה את הדרך אתה מרבה את השכר, אמר ליה הן, לפי הדרך הוא השכר. אמר ליה לא יהו שכר רגלי כשכר רגלי בהמה. הוא שהיה הלל מקיים לפום צערא אגרא, עכ"ל (בדף כ"ח סע"א, ועיין שם בתקונים בדפ"ה ע"ב. והשווה לחגיגה ט' ע"ב, ודו"ק). וכן נמי יש לפרש דברי המכילתא דרשב"י, ודו"ק, כנלע"ד. ועל כל פנים גם מדברי הלל מתבאר דנהגו לעלות לרגל ברגל.

וברמב"ם הלכות חגיגה (פ"ב) לא ראיתי שביאר שחייב לעלות דווקא ברגליו, אלא שבהלכה א' כתב דמי שענוג מאוד, שאינו יכול לעלות על רגליו, פטור מהראיה, ע"ש. (ומקורו בחגיגה ד' רע"ב, דמפנקי

א. ולכאורה מבואר בהדיא דעלו לרגל מחו"ל, וזה דלא כמו שכתבו התוספות בפסחים (ג' ע"ב ד"ה מאליה) דמחו"ל אין חייבים לעלות. והאחרונים ז"ל האריכו בזה, ועיין מנחת חינוך (מצוה ה' סק"ז), ובהגהות הש"ס שבשו"ת חלקת יואב לפסחים (ג'), ובהגהות מהר"ש הכהן ז"ל מוויילנא לפסחים שם, ואכמ"ל. וצריך לומר דנהגו לעלות, אך לא בתורת חיוב, ועיין בהגהות הנ"ל שם, ודו"ק. ועיין היטב ברד"ק ז"ל לתהלים (מ"ב ז'), ואכמ"ל.

בעגלות וכנ"ל, וזו לשון מצודת דוד שם "בזכרי אשר עברתי לירושלים ג' פעמים בשנה בעגלות מכוסות כדרך החשובים, והייתי מדדה ללכת לאט ובנחת עד בואי לבית המקדש" עכ"ל, ודו"ק. [ועיין בראב"ע ז"ל שם מה שכתב על דברי דונש בן לברט ז"ל, וכדברי דונש דרשו חז"ל במדרש תהלים שם, ולפי מה שכתב רש"י ז"ל שם מובן גם טעמו של דונש, אם כי צדק הראב"ע ז"ל בהשגתו מהטעם שכתב שם]. ואין תחת ידי מפרשי רבינו בחיי ז"ל וכן ההוצאה החדשה של פירוש רבינו בחיי על התורה לראות אם כתבו מה מקור הדברים. ובהיותי בזה ראיתי בשו"ת בית דוד (לייטער סימן קמ"ז) ובמפתחות שם, ובספר נפש חיה (סימן רמ"ט ס"א) מה שכתבו בזה, ושם מבואר דמקור דברי רבינו בחיי הוא במדרש לקח טוב, וכן במדרש אגדה לשמות (פכ"ג), עיין שם דבריהם. ועוד כתב בנפש חיה שם דהא דהלכו ברגליהם, היינו מהמודיעים ולפנים, אבל ברחוק מקום יותר רכבו על גבי בהמות, ע"ש, וציינו לתוספות יום טוב הנ"ל (בסק"א) ע"ש. גם בא לידי כעת ספר הנדפס מחדש הנקרא ספר האשל, וגם שם ציין לתוספות יום טוב (וטעות סופר שם, ובמקום ר"ה פ"ג מ"ג, צריך לומר פרה פ"ג מ"ז) וע"ש. וע"ע דברי תורה לאדמו"ר ממנוקאטש ז"ל ח"ח (סימן כ"ז).

ובן מה שכתב מוהרי"ח ז"ל דקפדינן אהילוך מירושלים להר הבית, היה לו להביא דברי רש"י ז"ל במשנה בחגיגה שם (ב' א') שכתב ומי שאינו יכול לעלות ברגליו מירושלים לעזרה, ועיין שם בתוספות (בע"ב ד"ה ומי) מה שכתבו בזה. ועיין שו"ת דברי יוסף למהר"י אירגאז ז"ל (סימן נ"א), וביד דוד שם, (ושם נקט בפשיטות דשרי לרכוב), ע"ש, ואכמ"ל, ולא באתי אלא להעיר.

ה"ז) במה שאמר ר"י אף הרצענים מפני שעולי רגלים מתקנים מנעליהם בחול המועד, אמרו לדעת רבנן ישראל עשירים הם ובבהמה היו עולים, מכל מקום לא אמרה תורה שהיכול לעלות ברגליו לא ירכב בבהמה, אלא שמי שאינו יכול לעלות ברגליו יהא פטור עכ"ל, ודוק היטב. [נדע דלכאורה יש לומר דהא דלא פירש רש"י ז"ל כהרמב"ם ז"ל, מלבד דפשט הסוגיא משמע כדבריו, וכמו שכתבו המאירי והמשנה למלך, הוא משום דלשיטתו אזיל, דיכול לרכוב על גבי בהמה ולעלות, וכמו שכתב בפירושו לתהלים וכנ"ל, ולא היה לנו לפטור המעונג שאינו רגיל ללכת על גבי רגליו דהלא יכול לרכוב על גבי בהמה, ומשום הכי פירש דמפני היינו דאין יכול ללכת בלא מנעל וכו', ודו"ק]. ועוד יל"ע בזה, ואכמ"ל.

וראיתי בס"ד בשו"ת מהר"צ חיות ז"ל (סימן ז') שנשאל על מקור דברי המדרש שהובא ברבינו בחיי ז"ל שחייב לעלות לרגל דוקא ברגליו וכנ"ל, והשיב דלא ידע מקורו, אך מהגמרא בריש חגיגה מתבאר בכמה דוכתי דהיו צריכים לעלות ברגליהם, וזה משום חיבוב מצוה (וכסוטה כ"א ע"א), ולא לעיכובא. והוסיף שחכם אחד הראהו דברי הירושלמי פסחים (פ"ד ה"ז כ"ז) דרבנן אמרי דעשירים בבהמה היו עולים וכו', ושמע מינה דלאו בדוקא נאמרו דברי המדרש הללו וכו', וסיים, ומקרא מלא נאמר כי אעבור בסך אדם עד בית אלוקים המון חוגג, ולשון אדם נופל על הנסיעה ורכיבה, רק על הלוך ברגליהם, עיין שם דבריו.

ולא הביא לש"ס דילן בפסחים (צ"ד ע"א) דמבואר שיכול לרכוב וכנ"ל, וגם מה שכתב להוכיח מדכתיב אדם, הנה במדרש שם והובא ברש"י ז"ל שם פירשו שהיו נוסעים